

N 65

ՊՐԱԵՑԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՄԻԱՅԻՔ

Հ. Ս. Խ. Հ.

ԲԱՆԻՈՐՆԵՐԻ, ԳԻՒԼԱՑԻՆԵՐԻ ԵՒ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԱ-
ՑԻՆՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԻ Ա. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ԵՐԵՎԱՆ 1922 թ.

(117 - 119-2)
11-11463 ան

11-2

117

11463

ան

300
1431-20

Հ. Ս. Խ. Հ.

Բանուորների, Գիւղացիների եւ Կարմիր Բանակայիների
ԽՈՐՀՈՐԴՆԵՐԻ Ա. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Ա. Ն Ի Ս Տ

ՀԱՆԳՈՒՄԱՐ ԲԱՑՈՒՄԸ

1922 թ. յուն. 30, երկուսարբի

Երևանի պետական թատրոնի սրահում, երեկոյեան ժամի 8 և կէսին կայացաւ Հ. Ս. Խ. Հ. Բանուորների, Գիւղացիների և Կարմիր Բանակայիների Խորհուրդների անդրանիկ համագումարը՝ մասնակցութեամբ 250 պատգամաւորների: Բեմի վրայ տեղ էին բռնել ժողովրդական Կոմիտարները: Դահլիճը լիքն էր պատգամաւորներով և հրաւիրւած բանուորներով ու խորհրդային աշխատողներով: Ներկայ էին նոյնպէս Տաճկաստանի, Պարսկաստանի, Ամերիկեան Օգնութեան Կոմիտէի ներկայացուցիչները և Պօլսի Հայաստանի Օգնութեան Միութեան Երևան եկած անդամները:

Համագումարը բացեց ժողովրդական Կոմիտարների նախագահ ընկ Ա. Մեանսիկեանը:

ԸՆԿԵՐ ՄԵԱՍՆԻԿԱՆԻ ՔԱՌԸ

Ընկերներ, Հայաստանի սօցիալիստական խորհրդային հանրապետութեան ժողովրդական Կոմիտարների Խորհրդի անունից Հայաստանի Բանուորների, Գիւղացիների և Կարմիր Բանակայիների Խորհուրդների անդրանիկ համագումարը համարուած եմ բացւած, (Ձերմ և բուռն ծափեր յոտնկայս երկարատե ովացիւներ): Ըստ կանոնադրութեան՝ պատգամաւորների թիւը պիտի լինէր 200, և, քանի որ, Հայաստանի դանազան մասերից արգէն ներկայ են այստեղ 250 ընտրւած պատգամաւորներ, հետեալաբայս համագումարը միանդամայն օրինաւոր համագումար պիտի համարել:

(Ընկեր Մեանսիկեանը բացման նոյն խօսքերը կրկնեց հասնողներէնով, ապա երաժշտախումբը մասնակցութեամբ երգեցիկ

խմբի՝ նաեւ զիս «Ինտերնացիոնալը», որ ներկաները ունենալը ինչ (յոտնկայս)։ Ընկեր Մեասնիկեանը շարունակեց։—

Ընկերներ, մեր անդրանիկ համագումարը հաւաքուած է մի տարուց յետոյ այն ժամանակից՝ երբ այստեղ նախկին բուրժուական Հայաստանում, ոտք է դնում բանւորութիւնն ու գիւղացիութիւնը, որպէս արդէն տիրապետող տարր և հպատակեցնում է այն դասակարգին՝ որ դարեր շարունակ շահագործել էր իրեն։ Հայաստանում ներկայումս աշխատաւորութիւնը ունեցել է և ունի միայն մի նպատակ—այս երկրում հաստատել խաղաղութիւն, որպէսզի հնարաւորութիւն տայ ստեղծելու այն բոլորը՝ ինչ հարկաւոր է մարդկային երջանկութեան համար։ Եւ այս մի տարւայ ընթացքում Հայաստանի բանւորութիւնն ու գիւղացիութիւնը, միշտ գտնւել են կառավարութեան թիկունքում, նրան ուժ ու կորով են տւել և երբէք չեն թմրել այն յոյսերով՝ թէ այս երկիրն արդէն խաղաղ է և ապահով որևէ անակնկալից ու արհաւիրքից։ Եթէ մենք այսպէս մտածելու լինենք, ամենամական միտք կը լինենք։ Մենք գիտակցում ենք, որ մեծ գործի ծանրութեան տակ ենք գտնւում, քանի որ մենք տապալեցինք նախկին իշխանութիւնը և երկրի ղեկը մեր ձեռքն առանք։ Մենք ականառես իզանք զանազան ապստամբութիւնների՝ նախկին կառավարութեան, նախկին կեղծքրիստոնէի կողմից և այդ կոխնների հնոցում մենք կազմակերպեցինք մեր կարմիր բանակը։ Մեզ օգնութեան եկան նաև ուրիշ երկրները՝ որտեղ նոյնպէս տիրում է աշխատաւոր դասակարգի իշխանութիւնը։ Մենք արիւն թափեցինք, մեզ ստիպեցին այդ անել, մենք կործանւած կը լինէինք եթէ այդ չանէինք։ Մենք պիտի պաշտպանէինք այս երկիրը մեր թշնամիների ոտնձգութիւնների դէմ։ Եւ այդ ահաւոր կռիւներին մենք զոհ տւինք մեր լաւագոյն ընկերներին, բանւորներ և գիւղացիների շարքերից շատ շատերին, որոնք աւագ, այսօր չեն երևում, չեն մասնակցում յաղթանակի այս մեծ տօնին։ Մենք ծուսկ ենք խոնարհում այդ մեծ նահատակների յիշատակի առջև։ (Համագումարը յոտնկայս յարգում է զոհերի յիշատակը։ Երոժշտականութիւնը նաեւ գում է մահերը)։ Բայց ընկերներ, այդ զոհերը կատարեցին իրենց գործը, այսօր մենք տեսնում ենք արդէն Հայաստանը որպէս մի ամբողջական երկիր, որ անշեղ և ամուր քայլերով ընթանում է յառաջ, համոզւած այն բանում, որ նա կանի իր գործը ինչ էլ լինի, քանի որ իշխանութեան ղեկը անսասան կերպով գտնւում է բանւորների և գիւղացիների երկաթէ ձեռքերում։ (Բուռն ծափեր)։

Այսօրւայ Հայաստանում մենք կարողացանք ստեղծել ազգերի համերաշխութիւն, որովհետեւ դա բոլորում էր աշխատաւորութեան իդէալից։ Հայաստանի աշխատաւորութիւնը պահանջում էր, որ բոլոր ազգերի աշխատաւորութեան շարքերում լինի եղբայրական կապ։ Ահա այդ պահանջի վրայ հիմնւած՝ կարմիր

բանակը դուրս վաճակեց մեր թշնամուն։ Այժմ Հայաստանի խորհրդային կառավարութիւնը աւելի քան ապահով կարող է անցնել և արդէն անցել է իր խաղաղ աշխատանքին։ Այս աշխատանքի ընթացքում մենք կը տանք նորանոր գոհեր, մենք գիտենք այդ, բայց դրա առաջ կանգ չենք առնի, այլապէս մենք չենք կարող մեր խորհրդային իշխանութիւնը կանգուն պահել այս երկրում։ միայն դրանով նախկին բուրժուական Հայաստանը կարող է դառնալ աշխատաւորութեան հայրենիք։ (Ծափեր)։ Այս աշխատանքը մենք կը կարողանանք շարունակել՝ եթէ միահամուռ ուժերով ընթանանք յառաջ, յիշենք մեր անցած ճանապարհը, դաս առնենք անցեալից, սեղմենք մեր շարքերը աւելի և աւելի, վարժենք այդ մեծ և ահարկու աշխատանքին, հրաւիրենք մեր կարող ուժերը՝ որտեղից որ նրանք դուրս եկած լինին, միայն թէ ծառայեն աշխատաւորութեան շահերին։ Յսմունք այդ բանի՝ մեկ հրաւիրում եմ մեր ողջ երկիրը աշխատանքի։ Կեցցէ՛ այն մեծ աշխատանքը՝ որ կը պահպանի այս երկիրը։ (Ծափեր և ովացիաներ)։ Կեցցէ՛ խորհուրդների անդրանիկ համագումարը։ (Որոտնդոսա ծափեր)։

(Ընկեր Մեասնիկեանը իր ձեռք կրկնեց նաև ոտներէնով՝ ոռւս և այլազգի պատգամաւորների համար, ապա երաժշտական բերգեցիկ խմբի մասնակցութեամբ նաեւ «Ինտերնացիոնալը»)։ Ընկեր Մեասնիկեանը իր խօսքը շարունակեց ոռւսերէնով։—Ընկերներ, այս հանգիստաւոր տօնի առթիւ պիտի ասեմ նաև, որ նման հանդէս չէր տեսել այս երկիրը, նրա բնակչութիւնը կազմող հայ, թուրք, եզդի, ասորի, ոռւս ազգերի աշխատաւորութեան ներկայացուցիչներն այսօր այստեղ են հաւաքուել իրրեւ եղբայրներ և բոլոր խնդիրները նրանք լուծելու են համերաշխաբար։ Այս հանգամանքը բացատրւում է նրանով, որ նրանց հաւաքական շահերը պահանջում են միասին լինել ընդդէմ իրենց թշնամի շահագործող դասակարգի։ Կեցցէ՛ Հայաստանի ժողովուրդների աշխատաւորական միութիւնը։ (Ծափեր)։

Ընկերներ թոյլ տւէք անցնելու նախագահութեան ընտրութեան։ Ինչ առաջարկներ կան այս առթիւ։

Ընկ. Գր. Մեհրաբեան.— Համագումարի Կոմունիստական Ֆրակցիայի կողմից նախագահութեան համար առաջարկւում եմ հետեւեալ թեկնածուները։—

1. Ա. Մեասնիկեան
2. Ս. Սրապիոնեան (Լուկաշին)
3. Աւիս
4. Ա. Շահգեալեան
5. Ս. Համբարձումեան
6. Սիմակ
7. Հ. Աղատեան
8. Գր. Վարդանեան

9. Կալուստ Յարութիւնեան
10. Բարխենկո
11. Վարդուշ
12. Կարապետ Ջանոյեան
13. Իսրայէլ Թութունց
14. Տոմասով
15. Մուսա Հիւսէյին-օղլի

Սրանցից 11-ը հայ են 2-ը ռուս, 1-ը թուրք, 1-ը եգիպտացի, 5-ը անկուսակցական:

Ընկ. Մեասնիկեան.—Կան ուրիշ առաջարկներ:—Ոչ:—Ուրեմն այս ցուցակը համարում եմ ընդունւած և նախագահութիւնը կազմւած: Խնդրում եմ յիշւած ընկերներին իրենց տեղերը բռնել:

Բուռն ծափերի և օվացիաների տակ ընմ են քարձրանում և տեղերը բռնում նախագահութեան անդամները:

Ընկ. Մեհրաբեան.—Խօսք առնելով՝ նոյն ֆրակցեայի կողմից քարտուղարութեան համար առաջարկում է հետևեալ թեկնածուներին ընկ. ընկ. 1. Դ. Տէր-Սիմօնեան, 2. Կոստանեան Արամ, 3) Պանտելէ:

Ընկ. Միսնիկեանիմ թոյլ տւէք քարտուղարութեան թեկնածուներին համարել ընդունւած. ծափերի տակ համագումարի քարտուղարները գրաւում են իրենց տեղերը:

Ընկ. Մեհրաբեան.—Մանդանտային կոմիտայի համար առաջարկում եմ ընկերներ Կոստանեան Սերամին, Տատեանին և Մէլոյեանին (անկուսակցական). մանդատային յանձնաժողովը նոյնպէս ընդունւում է միաձայն:

Ընկ. Մեհրաբեան.—Խմբագրական մարմնի համար բաւական համարելով միայն մի հոգու ընտրութիւնը, առաջարկում եմ ընկ Մուսեանի թեկնածութիւնը: Ընդունւում է ծափերով և միաձայն:

Ընկ. Մեասնիկեան.—Մի շարք ընկերներ ողջոյնի համար խօսք են խնդրում: Առաջին խօսքը պատկանում է ընկ. Հ. Ա. աստեանին՝ Երևանի Խորհուրդի կողմից:

Բուռն ծափերի տակ խօսք է առնում ընկ. Ազատեանը:

Ընկ. Հ. Ազատեան.—Հայաստանի մայրաքաղաքի բանւորների և Կարմիր զինւորների Խորհրդի կողմից Հայաստանի Խորհուրդներին այս առաջին համագումարին ջերմ ողջոյն: Ընկերներ, դարեր շարունակ մեր երկրում ապրող ժողովուրդները՝ հայ, թուրք, ասորի, եզդի, ռուս և այլն, բանւորն ու աշխատաւոր գիւղացին դուրի էին իրենց շրջապատող հարստութիւններից օգտւելու հնարաւորութիւնից, դուրի նոյն իսկ իրենց Ֆիզիքական գոյութեան ապահովումից: Ընդամենը մի տարւած ընթացքում կատարւեց պատմական մի խոշոր հրաշք, մի խոշոր յեղաշրջում: Ծնորդի այն հանգամանքի, որ մեր երկիրը յարկ միջազգային տե-

աղկէտին, երբ դանակը ոսկրին էր հասել, նա ոչ միայն առաջ ելաւ բռնակալ լուծը՝ ոչ միայն հեռացւեց ներքին թշնամիէն, որ հայ-թուրքական կոտորածներ էր սարքում, ոչ, նա աւելի հեռու գնաց և բարեկամութիւն ստեղծեց հեռու ու մօտ Իրկիւնների ու հարեանների հետ: Մինչև 1920 թ. նոյմբեր 29-ը այս երկրի ժողովուրդն՝ ըր ոչ մի բարեկամ չունէին, իսկ այսօր կարող ենք հպարտութեամբ ասել, որ այս երկրը բացի միջազգային բուրժուազիայից ուրիշ ոչ մի թշնամի չունի, միևնոյն ժամանակ ունենալով իր կողմը բոլոր երկրների բան. որ երին և գիւղացիներին: Բոլոր ներքին և արտաքին թշնամիները, որ կյանդգնուն մեր վրա ձեռք բարձրացնել, իրենց վաւել պատիժը պիտի ստանան: Այսօր մեր երկրի համար ապահովւած է խաղաղ, շինարար ստեղծագործական կիանքի կատարելալ հնարաւորութիւնը: Այսօր մեր բանւորները և գիւղացիները օգտւում են լիակատար իրաւունքներով որոնք սակայն միայն միջոց են և ոչ նպատակ՝ մեզ շրջապատող իւրթական հարստութիւնները օգտագործելու համար: Մեր առաջ գրւած է երկրի շինարարութեան ծանր հարցը, որ կարող են լուծել այս սրահը լցւած բանւոր դասակարգի և աշխատաւոր գիւղացիութեան ներկայացուցիչները, որոնք մարդկային հասարակութեան մէջ ճանաչւում են երկու շերտ՝ աշխատողներ և չաշխատողներ: Այսօր համարձակ կարող ենք ասել, որ այս դահլիճում մեր երկրի ներկա կարգերին ոչ մի թշնամի չկա և կարող ենք յայտարարել, որ մեր երկրի հարստութիւնները մեզ են պատկանում: Այժմ մեզնից է կախւած մեր բանւորների և գիւղացիների նիւթական ապահովման գործը և մենք պէտք է ցոյց տանք, որ իրօք կարող ենք սկսած գործը յաջողութեամբ վերջացնել:

Կեցցեն մեր Խորհուրդները:

Կեցցեն մեր բանւորներն ու գիւղացիները, որոնց յաջողեց կազմակերպել Խորհուրդների այս համագումարը:

Կեցցէ միջազգային բանւորութիւնը, որի օժանդակութեամբ մեզ յաջողեց հասնել այս մեծ պատմական օրին (ծափեր):

Ընկ. Մեասնիկեան.—Խօսք է տրւում հայկական Կարմիր Բանակի ներկայացուցիչ ընկ. Բալեանին. ընդունւում է ծափերով, որոնք ստանում են ցոյցի կերպարանք. տեղերից կանչելով կեցցէ Կարմիր Բանակի դեկադար ընկ. Տրոցկին:

Բալեան.—Ընկերներ, Հայաստանի մանուկ Կարմիր Բանակի կողմից ողջունւում եմ Հայաստանի Խորհուրդների 1-ին համագումարը: Հայաստանի Կարմիր Բանակը հաւատացած է, որ միայն Խորհուրդների պոլութեամբ և նրանց միջոցով կապահովւի իրենց ոգևորող գաղափարների յաղթանակը: Առաջ՝ հին բանակը ոչ մի իրաւունք չունէր որդէ բաղդը տնօրինելու գործում: Այժմ միայն Խորհրդային այս ազատ հանրապետութեան մէջ իրաւունքներ ունինք և մեր բանւորների ու գիւղացիների

ձեռք ձեռք-ձեռքի տւած պիտի պաշտպանենք Խորհուրները և Խորհրդային իշխանութիւնը: Կարմիր բանակը շատ լաւ է գիտակցում իր պարտականութիւնները ծանրութիւնը և մեր բարեկամներին ու թշնամիներին ի գիտութիւն յայտնում ենք, որ ոչ մի ոյժ մեզ չի կարող յաղթել (ծափեր):

Կեցցէ միջազգային յիդափոխութիւնը:

Կեցցէ Կոմմունիստական Ինտերնացիոնալը (ծափեր, երաժշտութեամբը նւագում է «Ինտերնացիոնալ», ցոյցեր Կարմիր բանակի հասցէին):

Նախագահ ընկ. Մեանսիկեանը համառօտօրէն ողուերէն թարգմանում է ընկ. ընկ. Ադատեանի և Բալեանի ձառերը:

Ընկ. Մեանսիկեան.— Խօսք է արւում Ռուսաստանի Կարմիր բանակի ներկայացուցիչ Ն. Բրիգադայի հրամանատարին:

Ընկ. Բորիսենկօն, ընդունում է երկարատե ծափահարութեամբ և ցոյցերով: Եծաժշտութեամբը նւագում է «Ինտերնացիոնալ»:
— Ընկերներ, թոյլ աւէք Ռուսաստանի Կարմիր բանակի Հայաստանում գտնուող զօրամասերի կողմից ողջունել Հայաստանի Խորհրդային հողի տիրոջը՝ Հայաստանի Խորհուրդների Լին համագումարը: Խոր գոհունակութեան զգացումով մենք հեռից եկած կարմիր զինւորներս տեսնում ենք, որ Հայաստանի ժողովուրդների միջից անցել, չքացել է փոխադար թշնամութիւնը և, որ եղբայրական կարմիր բանակները իրար միացած հնաբաւորութիւն են աւել այս երկրի աշխատաւորներին ընտրել իրենց ներկայացուցիչներին իրենց դործերը կարգաւորելու և առաջ տանելու համար:

Ռուսաստանի Կարմիր բանակի կողմից յայտնում եմ, որ Կարմիր բանակը այստեղ եկել է Հայաստանի բանւորների, զինւորների և աշխատաւոր մասսաների կոչով, և եկել է ոչ թէ երկրին տիրանալու, իրեն ենթարկելու նպատակով, այլ միայն ձգտումն ունի տեղական ուժերին օժանդակելով պահպանել խաղաղութիւն Կոմմունիստական աշխատանքի և Խորհրդային կարգերի համար: Պաշտպանելով խաղաղութիւնը ներքուստ, Կարմիր բանակը միշտ արթուն կանգնած է և դիտում է, որ զբօսից վտանգ չսպառնայ երկրում տիրող խաղաղութեան:

Մենք մեր բոլոր ուժերովը պատրաստ ենք ծառանալ ներքին ու արտաքին բոլոր թշնամիների դէմ և խորտակել Կրանց թոյլ չտալով, որ Հայաստանի ժողովուրդների խաղաղ կեանքի պայմանները խախտեն: Համագումարին ցանկանում են լիակատար յաջողութիւն: Ես ինձ շատ երջանիկ եմ զգում, որ բազմ ունեմ այսօր այստեղ կոչելու: «Կեցցէ Հայաստանի Խորհրդային հողի տէրը՝ Հայաստանի Խորհուրդների Լին համագումարը»:

Կեցցէ բոլոր երկրների ժողովուրդների եղբայրական միութիւնը (որոտալից ծափեր, նւագ «Ինտերնացիոնալ» տեղից «Կեցցէ Տրոցկին, կեցցէ Մեանսիկեանը»):

Նախագահ.— Խօսքը պատկանում է Երևանի Կենտր. Կոմիտէի միւսիւրման Փրակցիայի ներկայացուցիչ ընկ. Էֆէնդիկին: Ընկ. Էֆէնդիկին.— Հայրենակիցներ, Երևանի Կենտր. Կոմիտէի միւսիւրման Փրակցիայի կողմից շնորհաւորում եմ Հայաստանի առաջին Կարմիր համագումարը: Մենք գտնում ենք, որ պատմական օր է այս կարմիր օրը բոլոր ճնշածների համար: Մենք հաւատացած ենք, որ բոլոր ճնշածների միացումով մենք տնայայման կյաղթանակենք. մի բոլոր, մենք վերջիշում ենք անցիալը, որը լի է արիւնքով և ջրով և անցանկալի դէպքերով, բայց երբ ակնատես ենք լինում այսօր այս պատմական կարմիր օրերին, մենք հաւատացած ենք, որ ներկայ Հայաստանի Խորհրդային կառավարութիւնը իր առողջ քաղաքականութեամբ, մոռացութեան պիտի տայ բոլոր ճնշածներին արիւնքով անցեալը և սերտ համագործակցութեամբ, պիտի յառաջ տանէ ճշւած ժողովուրդների արդար դատը: Մենք միւսիւրման ճնշածներս, մոռանում ենք անցիալը, մենք թողնում ենք այդ պատմութեանը և հիացումով եղբայրաբար ձեռք ենք մեկնում Հայաստանի բոլոր ժողովուրդներին: Կեցցեն Կովկասեան ժողովուրդները, հայ, վրացի, ռուս, միւսիւրման և այլն, և նրանց միացումն ու եղբայրութիւնը:

Բոլոր ճնշած միւսիւրմանների կողմից յայտարարում եմ այստեղ, որ մենք ձեռք ձեռքի տւած Կովկասեան միւս ազգութիւնների ճնշածների հետ, մոռանում ենք դաշնակների և մոսսավթականների կատարած անցեալի անարդարները և ոգևորւած համերաշխութեան գաղափարով հրդուում ենք, այլևս արիւն չթափել (Բուռն ծափեր): Հայրենակիցներ, այս օրահում, այս կարմիր դրօշակների տակ, ներկայ կառավարութեան Կարմիր բանակի ոյժով, մենք հաւատացած ենք, որ անշեղ և անսայթաջ յառաջ պիտի գնանք և Կարմիր բանակի միջոցով ձեռք բերած բոլոր զբաւումները պիտի մեր ընկեր պատգամաւորների ուշադրութեանը յանձնենք:

Կեցցէ Խորհրդային Հայաստանը, նրա մանուկ Կարմիր բանակը և Կոմմունիստական կուսակցութիւնը, որը պիտի ազատէ ճնշած ժողովուրդներին գերութիւնից և ստրկութիւնից (Բուռն ծափեր):

Նախագահ.— Խօսքը պատկանում է Հայաստանի օգնութեան Կոմիտէի անդամ ընկ. Պապովեանին:

Ընկ. Պապովեան.— Ընկ. Մեանսիկեանը իր ձառի առաջին խօսքի մէջ յայտարարեց, որ այս համագումարը ձեռք է մեկնելու այս ժողովրդի բոլոր կենսունակ աւերներին ի մի ձուլելու: Խորհրդային իշխանութիւնը մինչև այսօր արել է այդ քայլը և այդ պիտի հնարաւորութիւն է տւել այսօր այդ սրբազան գործին լծել: Իբրև փաստ կարելի է յայտնել այստեղ, Հայաստանի օգնութեան Կոմիտէի գործունէութիւնը: Հայաստանի օգնութեան Կոմիտէն իբրև այդպիսին՝ անկուսակցական է: Ապիտի թագանել:

որ այդ մարմնի մէջ մտնելու առաջին օրից նոյնիսկ եղան մարդիկ, որոնք երկրում էին մտնել այդ կողմի մէջ: Բայց օրհկտի պայմանները նրանց պարտադրեցին մտնել այդ կողմի մէջ: Մենք անկուսակցական ինտելիգենտներ, ողջունում ենք այսօրւայ համագումարը: Այսօր, պատկերը փոխել է և այս աշխատաւորական համագումարը Հայաստանի ժողովրդին է: Այժմ փոխել է դրութիւնը. նոյնիսկ ոչ կոմունիստական ինտելիգենցիայի համար բացել են նոր ճանապարհներ, նոր գործունէութիւն բացել է նաև պատասխանատու գործի ճանապարհը: Հայաստանի ներկայ կառավարութիւնը և կուսակցութիւնը թէև մարտական չէ և զէնքի շահիւնով չէ տարում այդ գործունէութիւնը, բայց մեծ պիտի ինի նրա կատարած գործը: Մենք բոլորել ենք այս կառավարութեան շուրջը, մենք պէտք է, որ հաւաքենք այս ժողովրդի մէջ և եթէ երբէք ունէ վտանգ սպառնայ այս աշխատաւոր ժողովրդին, մենք կձառնանք կառավարութեան հետ միասին:

Թոյլ տւէք մի արտասովոր երևոյթի վրա կանգ առնել իբրև Հայաստանի օգնութեան կոմիտէի անդամ:

Մենք ունենք Հայաստանի օգնութեան կոմիտէն, որը ունի իր կողմից քաղաքականութիւն: Հայաստանը ունի գաղութներ: Մենք ունենք կոլոնիաներ, որը պէտք է շահագործենք: Մենք շահագործելով, ստիպեցնելու միտք չունենք, այլ շղթայագերծ անենք այդ տնտեսական-առևտրական շղթաները: Այս բռնաբար, մենք այս դաշինքում ունենք այդ կոլոնիաների ներկայացուցիչներին, որոնք ծափահարում են կոմունիստներին, որոնք աէրն են այս երկրին:

Ինչպէս եմ, որ ոչ միայն այս երկրում, այլև այս երկրից դուրս անկեղծ արտայայտութիւններով ողջոյններ կան, որի համար թոյլ տւէք ողջունել Ձեզ:

Կեցցէ Հայաստանի և Համագումարը:

Նախագահութիւնը ընկ. Մեանիկիանը յանձնում է ընկ. Սիսին:

Ընկ. Սիս. — Պատու տրւում է եզդի պատգամաւորուհի ընկ. Նուրի-Բարաթին:

Նուրի-Բարաթ. — (եզդի պատգամաւորուհի) ընկերներ, եզդիների կողմից ողջունում եմ Հայաստանի խորհուրդների առաջին համագումարը: Սա որպէս առաջին համագումարը Հայաստանում, յիմք պէտք է դնել իր երկրի բոլոր ժողովուրդների համակցութեան: Հայաստանի սովետիզացիայից յետոյ, շատ պարզ նկատելի է, թէ ինչպէս այս երկրի կուսակցական յետադիմաց ժողովուրդները յառաջդրում ու զարգանում են: Ես հաւատացած եմ, որ այս համագումարը պէտք է արդարացնէ իր վրա դրած սյուները: Այսպիսի հեռանկարներով ես կոչում եմ. — Կեցցէ խորհրդային Հայաստանը, Կեցցէ նրա խորհուրդների առաջին համագումարը: (ծափեր)

Նախագ. (Աւիս). — Այժմ կհասի տաճկահայ աշխատաւորութեան կողմից ընկ. Գրիգոր Վարդանեանը:

Գ. Վարդանեան. — Այսօր մեծագոյն տօնն է հայ աշխատաւորութեան: Պատմութեան մէջ և իր գոյութեան ընթացքում հայ աշխատաւորութիւնը սրանից բացի մեծ տօն չէ տեսել: Այս տօնը հայ աշխատաւորութեան յաղթանակի և հայ բուրժուական յետադէմ տարրերի պարտութեան տօնն է (ծափեր): Ընկերներ պիտի ասեմ, որ այսօր ոչ միայն Հայաստանի, այլ և հայ գաղութների աշխատաւորութիւնն ևս մեզ հետ է իր ամբողջ հոգով: Արեւմտահայ աշխատաւորութիւնը, որ ամբողջ 7-ը տարի է, ինչ իմպերիալիստների քաղաքականութեան շնորհիւ ցրւած է աշխարհի զանազան կողմեր, այժմ նրա մնացորդները թւով մօտ 300000 հոգի պահպանել են իրանց գոյութիւնը խորհրդային երկրներում: Նրա մի մասը տեսնում է, թէ ինչպէս խորհրդային Հայաստանի գիւղացին ու բանուրը իրանց կերակուրը բաժանում են իր հետ: Արեւմտահայ աշխատաւորութիւնը այսօր հրապարակ է դառնում և ասում է. — ով խորհրդային իշխանութիւն, ես պատրաստ եմ և արդէն գիտակցելով յայտնում եմ հրապարակաւ, որ ձեզ հետ եմ և պարտաւորում եմ մարտնչելու ձեզ հետ միասին և բարձր պահելու յեղափոխութեան կարմիր դրօշակը երկրի թէ ներսում և դրսում: Նա գիտակցում է, որ իր փրկութիւնը միայն և միմիայն խորհրդային իշխանութեան մէջ է: Թոյլ թւէք ի սրտէ ողջունելու Հայաստանի բանուրների, գիւղացիների և կարմիր բանակայինների խորհրդին, առաջին համագումարը (ծափեր):

Նախագահ. — Պատու պատկանում է Արհեստագիտական միութիւնների խորհրդի նախագահ ընկ. Սաչեանին:

Սաչեան. — (ծափեր) Հայաստանի Արհեստագիտական միութիւնների խորհրդի և աշխատաւորական մասսաների կողմից թոյլ թւէք ողջունելու այս մեծ տօնը:

Ընկերներ, սրանից մէկ տարի առաջ, այս նոյն դաշինքում արտասանում էին ճառեր, այնպիսի մարդկանց կողմից, որոնք իրենց յայտարարում էին հայ ժողովրդի ու հայ աշխատաւորութեան ներկայացուցիչներ, բայց փաստերը ցոյց էին տալիս, թէ ինչպէս դրանք հալածում ու շահագործում էին այն մասսաներին, որի անունից նրանք խօսում էին: Այնտեղ ուր պէտք էր իրենց գործի յաջողութեան համար, նրանք առանց ազգի խորութեան հալածում ու կոտորում էին բոլորին: Այսօր բանուրների և գիւղացիների կուսակցութեան յաղթանակով, որ աւանգարտն է աշխատաւորութեան, պարտած է այն կառավարութիւնը, որ այլևս գոյութիւն չունի: Պիտի նկատեմ, որ դաշնակների ժամանակ բանուրները չէին կարող տնել այն, ինչ պահանջում էր իրենց դասակարգային շահը: Եւ եթէ նրանք որեւէ գործ այդ ուղղութեամբ, նրանց տեղը բանտն էր ու կախաղանը: Հայաստանի բանուրը լիքն են եղել բանաւորներով, որից յետոյ

նրանք միանալով Կարմիր բանակին և նրա հետ ձեռք-ձեռքի տալով, խորտակել են բանակը լուծը: Աշխատանքի այս ազատ օրին, ես ողջունում եմ այս հողի տիրոջը, բանւորներին, գիւղացիներին ու Կարմիր բանակայիններին ու գոչում է.— Կեցցեն խորհրդային բոլոր հանրապետութիւնները, կեցցեն Կոմունիստական Լուսակցութիւնը: (ծափեր)

Նախագահ.— Այստեղ բոլոր խօսողները ընդգծեցին, որ Հայաստանի բանւոր-գիւղացիական մասսաները ապստամբելով, օգնութեան կանչեցին յեղափոխական Ռուսաստանի Կարմիր բանակին, միացեալ ոյժերով խորտակելու ազգային և միջազգային իմպերիալիզմի լուծը, նրանցից վերջնականապէս ազատելու համար:

Խորհրդային Հայաստանը եղբայրական կապերով միացած է Խորհրդային մեծ Ռուսաստանի հետ, որի աէր բանւորներն ու գիւղացիներն են և որն ունի մի ամրակուռ իշխանութիւն, որպիսին է կենտրոնական գործադիր կոմիտէն:

Առաջարկում է մեր անունից ողջունել Խորհրդային Ռուսաստանի կենտրոնական գործադիր կոմիտէին (ծափեր):

Այդ առթիւ կիսօր ընկ. Մակինցեանը:

Պ. Մակինցեան.— Թոյլ տւեք կարդալու Խորհրդային Ռուսաստանի Կ.գործ. կոմիտէին ընկեր Կալինինի անունով ուղղւած հեռագիրը:

Նախագահ Ընկերներ! մեր մեծ յեղափոխութեան պարագլուխներն են եղել համաշխարհային մաշտաբով վերցրած ընկեր Լենինը, Տրոցկին (ծափեր ամբողջ դահլիճը երգում է ինտերնացիոնալ): Ընկեր Թոյլ տւեք Ձեր անունից որպէս Հայաստանի բանւորների և աշխատաւորների իսկական ներկայացուցիչների, այս համագումարի պատւաւոր նախագահներ ընտրել ընկ. ընկ. Լենինին, Տրոցկուն և Կալինինին (ծափեր): Համագումարի նախագահութեան կողմից յայտարարում եմ համագումարի օրակարգը:

1. Ժողովրդական կոմիսարների Խորհրդի հաշւաւորութիւնը (Մեանիկեան)
2. Խ. Հայաստանի Սահմանադրութիւնը (Մաւեան)
3. Անդրկովկասի Հանրապետութիւնների Ֆեդերացիան (Մաւեան)
4. Մեր տնտեսական քաղաքականութիւնը (Լուկաշին)
5. Գիւղատնտեսութեան և հողային քաղաքականութիւնը (Երզնկեան)
6. Կօօպերացիա (Պիճիկեան)
7. Պարտուկումի հաշւաւորութիւնը (Իւանեան)
8. Հասարակական ապահովութիւնը Հայաստանում:
9. Կարմիր Բանակը
10. Կենտրոնական գործկոմի ընտրութիւնը:

Օրակարգի մասին առաջարկներ ու փոփոխութիւններ կան թէ ոչ—չկան. ուրեմն համարել ընդունւած (ծափեր). օրակարգի առաջին հարցի մասին կ'զեկուցի Ժողովների Խորհրդի նախագահ ընկ. Մեանիկեանը:

ԸՆԿԵՐ ՄԵԱՍՆԻԿԵԱՆԻ ԶԵԿՈՒԹՈՒՄԸ

(«ԲՈՒՆԸ ԵՒ ԵՐԿԱՐԱՏԵԼ ԾԱՓԵՐ, ՈՎԱԳԻԱՆԵՐ. ԲԱԳԱԿԱՆՆՈՒՅՈՒՆՆԵՐ «ԿԵՑԿԵՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԵՆԻՆ»):

Ընկերներ, ես այստեղ պիտի տամ մեր կառավարութեան կողմից հաշիւ, որ ընդգրկի մօտաւորապէս մի տարւած ժամանակամիջոց: Այս միտարւած ընթացքում Խորհրդ. կառավարութիւնը Հայաստանում աշխատել է մի կողմից վերացնել հինը, անպէտքը, միւս կողմից կամաց-կամաց ամրապնդել իր հիմքերը, տնել այն գործը՝ որդրւած է հայ բանւորների և գիւղացիների ուսերի վրա:

Խորհրդ. կառավարութիւնը իր յաղթանակից յետոյ ինչ ստացաւ հին կառավարութիւնից որպէս ժառանգութիւն: Եթէ մենք ունենայինք փաստաբաններ, որ պաշտպանէին մեր ժառանգութիւնը, հոնորարը ոչ թէ նրանք, այլ մենք պիտի ստանայինք (ծափեր): Հին կառավարութիւնից մենք ստացանք քանդւած երկիր, քայքայւած ժողովուրդ. պէտք էր նախ կարգի ձգել նրան և ապա անցնել շինարար աշխատանքի: Երբ մենք այս դրինք մեր կէտ նպատակ, մեր արտաքուստ թշնամիները կամ երկրի զանազան ծալքերում ապստանած թշնամիները այստեղ ու այնտեղ հակափոխական բռնկումներ էին առաջ բերում, որպէսզի երկիրը հասցնեն վատթար դրութեան:

Խորհրդ. կառավարութիւնը Հայաստանում պիտի մոռցնել տար հին կառավարութեան, դաշնակցութեան հիմունքները թէ արտաքին և թէ ներքին քաղաքական կեանքում: Ինչ էր դաշնակցութեան օրով հին միջազգային քաղաքականութիւնը. դա ընտրուել կարող ենք մի խօսքով.— հայի վաղեմի դիւանագիտական քաղաքականութիւն, որը ելակէտ ունէր եւրոպական երկրների այս կամ այն քաղաքական փոխարարներութիւնը՝ որպէս բուրժուական դասակարգերի շահերից բխած քաղաքականութիւն, այս կամ այն մոմենտին: Դա միջազգային դիւլոմատիայի խաղերից ու քմահաճոյքից կախւած քաղաքականութիւնն էր: Մեր աշխատաւորական քաղաքականութիւնը ուրիշ է: Մենք հիմնւում ենք աշխատաւոր դասակարգերի փոխարարներութեան վրա: Հայկական նախկին բուրժուական կառավարութիւնները միշտ մտածել են, որ մեր բաղդը կախւած է եւրոպական դիւլոմատիայի քմահաճոյքից, որ անգլիական բուրժուազիան կամ Յրանսիան կարող են Հայաստանն ազատագրել, որ Ամերիկան կը վերցնի Հայաստանի մանդատը, Լայն, Լայն: Բայց Հայաստանի այդ իմաստունները, այդ քաղաքագետները երբեք չեն

մասնով այն մասին որ համամարդկային ուժին իրենք էլ ստանալից են, հակադրելով այդ ուժը բուրժուական թաթին և աղատելով իրենց հայրենիքը, որպէս չարչարող կողմ: Եւ երբ մենք այսօր թերթում ենք պոլսական հայաթերթերը, տեսնում ենք որ այնտեղ էլի զառանցում են այդ իմաստունները և Հայաստանի բազմազան կապում են դարձնել եւրոպական բուրժուական բազմազանութեան բազմի հետ: Հարցեր են դնում, թէ մի, թէ երկու Հայաստան պիտի լինի: Մարդիկ իրանք չունենալով դեռ մի Հայաստան, խօսում են երկու Հայաստանի մասին (ծափեր):

Ընկերներ, այլ է մեր տեսակէտը, մենք հիմնում ենք աշխատաւորութեան վրա և նրա տեսակէտով առաջնորդում, այն է, կապ պահպանել աշխատաւոր տարրերի, Խորհրդային երկրների հետ և այդ ուղիով ապահովել մեր երկիրը: Մեր օրինաւորական աշխատաւորական է: Մենք մեր նաւը բռնում ենք Խորհրդային երկրները կողմը, կապ պահպանելով նաև Եւրոպայի, Արեւմուտքի, նրա պրոլետարիատի հետ անխափ: Այս ուղիով մենք կարող ենք հասնել մեր նպատակին: Մենք մեր բաժանագիւթները կարող ենք տալ բոլոր հայ աշխատաւորներին, եթէ ներանք ցանկանան այս օրինաւորական ընդգրկել: Ներկա Խորհրդային Հայաստանը եղել է միակ երկիրը, որ կարողացել է մի տարւած ընթացքում խաղաղութիւն հաստատել իր երկրում դաշն կապելով հարևանների հետ և պահպանելով Հայաստանի ժողովրդի ֆիզիքական գոյութիւնը: Այս տեսակէտն ունենալով, մենք գնացինք Ղարա, դաշու կապեցինք թուրքերի հետ, որոնք համարում էին Հայաստանի դարաւոր թշնամիները: Արտասահմանեան թերթերը շարունակ գրում էին, որ Հայաստանի համար այս դաշն խայտառակ դաշն էր: Բայց հայ աշխատաւորութիւնը լաւ հասկանում է, որ այդ դաշինքը երաշխաւորեց իր խաղաղ կեանքը: Մինչդեռ Դաշնակցութիւնը մտածում էր մի անկախ Հայաստանի մասին, որ տարածւելու էր ծովից ծով և բռնելու էր ներկայ Յըանսիայի երեք քաղաքային տարածութիւնը, մենք հրաժարեցինք այդ յիմարութիւնից իմանալով, որ այդ երաշխարդ առաջ կը բերեն միայն ազգակործան կոտորած, ինչպէս եղել է անցեալում: Ղարաի դաշնագրով, մենք ապացուցեցինք, որ կարող ենք ապրել մի հարևանների հետ: Մենք կարծում ենք, որ թէ հայ, թէ թուրք ժողովուրդները—աշխատաւորներ են, որոնք երբէք մեղաւոր չեն փոխադարձ ջնջման գործում, այլ մեղաւոր են եղել նրանց կառավարութիւնները: Ժողովուրդը պիտի կրթել, դաստիարակել և Խորհրդային Հայաստանը գործնականապէս ցոյց տուց այդ հրաւիրելով այդ ժողովուրդներին մասնակցելու երկրի շինարարութեանը (համալիրակ):

Ընկերներ,

Նոյն միջադէպին քաղաքականութիւնը մենք տարանք Անդրկովկասում, Արաստանի և Ադրբեյջանի հանդէպ նախկին կա-

ռավարութիւնը նրանց յետ էլ շարունակ կուր մէջ էր: Մեր օրով վերջացան այդ վէճերը և այժմ բոլոր Կովկասեան Խորհրդային հանրապետութիւնները ապրում են եղբայրաբար: Նորերս մենք ցանկութիւն յայտնեցինք, որ Կովկասեան հանրապետութիւնները իրար հետ դաշն կապեն՝ ստեղծելով Խորհրդային Ֆեդերացիա: Այն ընկերը, որ այստեղ պիտի գեկուցի այդ մասին, կապացուցի, որ այդ ֆեդերացիան աւելի ևս կամրապնդի աշխատաւորութեան շահերը և Կովկասը, մասնաւոր մեր երկիրը, կարող է անտեսական նեղ դրութիւնից աղտոտել: Ահա այն քաղաքականութիւնը, որ մենք առաջ ենք տանում: Թող մեր թշնամիները խօսեն, որ մենք դաւաճանում ենք ժողովուրդին: Այդ ժողովուրդն այսօր տեսնում է, թէ ինչ գործ է կատարում մեր կառավարութիւնը:

Այժմ, ընկերներ, թող տուէք անցնել մեր ներքին քաղաքականութեան:

Մեր ներքին քաղաքականութիւնը մենք տանում ենք մի որոշ գծով, որ կարմիր թելով անցնում է մեր գործերի միջով: Դա կայանում է նրանում, որ մենք ունենալով ղէկը մեր ձեռքին, յենւելով բանւորների և զիւղացիների վրայ հրաւիրում ենք և հնարաւորութիւն ենք տալիս բոլոր կարող ուժերին՝ աշխատանք թափել մեր երկրի վերաշինութեան համար: Այդ բանի մէջ մենք որոշ զիջումներ ենք անում որոշ տարրերին: Մենք պաշտօնում էլ կը տանենք այդ գիծը՝ եթէ համազումաբը ցանկանայ: Իրականութիւնը ցոյց տուց, որ այդ քաղաքականութիւնը արդարացի է: Այնպիսի երկրում, ինչպէս Հայաստանն է, ուր աշխատաւորական դատակարգների մեծ մասը կազմում է զիւղացիութիւնը, ուր մեծ ծաւալով տնտեսութիւնը մանր է, մենք միայն այս քաղաքականութիւնը կարող էինք տանել: Եթէ այսօր Ռուսաստանի քաղաքականութիւնը համարւում է նոր, այդ քաղաքականութիւնը Հայաստանի համար ամենասկզբից պէտք է լինէր: Ինձ թւում է, թէ այդ քաղաքականութեան պողոց բռնելով ներկայ կառավարութիւնը կարող է իր գործը վարել: Ազգերի համերաշխութեան տեսակէտից ևս նոյն քաղաքականութիւնը պիտի վարենք ինչպէս ներսում, նոյնպէս դրսում: Այստեղ կան եղիգիներ, թուրքեր, և ուրիշ տարրեր, որոնք հարազատ են զգում իրանց: Եղբայրական կապ բոլոր ազգութիւնների միջև, որովհետև ազգային խնդիրը ֆուստում է նրանց: Այսօր, Խորհրդային կառավարութեան օրով, ականատես չենք այն բանին, որ հենց առաջին բուլետից վերացւել են բոլոր ազգամիջեան զրգարութիւնները, որոնք դաշնակների օրով սովորական էին: Բայց մեր թշնամիները միշտ էլ աշխատել են մեր դէմ փոթորկնելու բարձրացնել, այս քաղաքականութեան ընթացքին: Դաշնակները չէին կարող հաշտել այն բանի հետ, որ այս երկրում լինի Խորհրդային Դաշնաւորութիւն: Նրանք գէնք վերցրին մեր դէմ անցնալ:

յուշիս-յուշիսին՝ Զանգեզուրում: Սաղայն մենք եղանք համբե-
րատար, զնացինք նախ նրանց մօտ, վերացնելու կուի հնարաւո-
րութիւնները, բայց Թշնամին եղաւ առաջինը, որ թէ փետրաւ-
բին, թէ Զանգեզուրում նախայարձակ եղաւ, նմանելով առակի
այն գայլին, որ միշտ դէպի անտառն է նայում: Մենք պիտի
գտէինք այդ գայլին և մենք զսպեցինք՝ Կարմիր Բանակի շնոր-
հիւ (ծափեւ):

Արտասահմանում շատ յաճախ, թերթերը գրում են, որ Հայաստանում հալածում են ոչ-կոմունիստ տարրերին, որ բանտարկութիւններ, բռնութիւններ են լինում, և այլն, և այլն: Մենք անշուշտ չենք կարող վերացնել բանտերը, ուղքեր դէմ են աշխատաւորների գործին պիտի պատժեն: Բացարձակ ազատութիւն ոչ մի տեղ չկա, յիմարների համար միայն կա: Բացարձակ ազատութիւնը միայն իրենց հալալ աշխատանքով ապրողների համար կա: Այն մարդիկ, որոնք դէմ կերթան մեծամասնութեան շահերին, նրանք կը կրեն անշուշտ իրենց ամենամեծ պատիժը: (Ծափեր): Հայաստանի ներսում թող ժողովուրդը խօսի ու գնահատի մեր քաղաքականութիւնը: Մենք զանազան կուտակցութիւններին, խմբակներին տւել ենք ազատութիւն: Օրինակ, մենք թոյլ տւինք հրատարակել այստեղ «Մշակ» անկուսակցական թերթը, սակայն նա չկարողանալով մրցել մեր իդէաների հետ, քոչեց այստեղից Թիֆլիս: Քանի որ զաշնակները կը մնան հլու սպասաւոր և բողոքական ըուրժուադիային, մենք նրանց չենք կարող տալ ազատութիւն, որովհետեւ նրանք քառ օւ քանդ կանն մեր երկիրը, իսկ այդ բանը չի ուզում հայ աշխատաւորութիւնը: Աշխատաւորական դաշնակցականները մեզ դիմում են արել, որ թոյլ տանք իրանց ազատ գործելու այստեղ: Մենք պատասխանել ենք նրանց. «Բանի ձեր ճակատին կը կրէք «դաշնակցական» կործանարար բառը—մենք չենք կարող թոյլ տալ. դուք եղէք միայն աշխատաւորականներ և այն ժամանակ տեղ կը գտնէք մեր երկրում (ծափեր):

Ընկերներ.

Մենք այստեղ լուծեցինք նոյնիսկ հոգևորականութեան հարցը, եկեղեցու հարցը, Հոգևորականները երբէք չպիտի ասեն, որ իրենք հալածուած են: Խիղճը և կրօնը այստեղ ազատ է, միայն թէ հոգևորականները չպիտի զբաղւանան թեամբ: Հոգևորական բաղաձայններ մեզ պէտք չեն: Վերջերս, սեկայն, Պոլսահայ թերթներում կարդացինք, թէ Հայոց կաթողիկոսը մի կոնգակով կուսաւորչի շքանշանն է տւել Պօղոս Նուբար փաշային և Նորասուրենի շքանշանն է տւել Պօղոս Նուբար Կոնգակովի, որ «զցայտ և զցերեկ փառան և էֆէնդին ինքնակող Հայաստանն են պաշտպանում և ծնծում են հերոսական միջոցներով զոհերով: Պօղոս Նուբարի արածը մի լաքնութիւն է, իսկ շքանշան տրուած է

հերոսութեան և գործի համար և ոչ թէ սպասաւորութեան,
քէյութեան (ծափեր):

Այստեղ ահա, մենք կարող ենք ասել մեր սուրբ հայրերին:
«Մի քիչ սպասեցէ՛ք, մի քիչ սպասեցէ՛ք, գուցէ շատ էք շտապում
և զբաղւեցէ՛ք միայն ձեր կրօնական գործերով»: (Ճափեք):

Մենք մեր վերաբերմունքը ցույց տւինք նոյնպէս ինտելի-
գենցիայի հանդէպ: Մենք հրաւիրեցինք նրան գործի: Նրա լա-
ւագոյն մասը եկաւ անկախ իր դաւանանքից: Եթէ նա յանուն
աշխատաւորութեան կաշխատի, թող աշխատի: Մենք մեր սահ-
մանները քացինք խաբւած գաշնակների առաջ: Արտասահմա-
նեան ինտելիգենցիան հա ազատ կարող է գալ: Խորհրդային
Հայաստանը ներկայացնում են արտասահմանում որպէս վիշապ՝
որը եկողին կը կլանի, մինչդեռ շատ եւրոպացի բուրժուաներ
գալիս են այստեղ և Եւրոպայի ու Գոլսի պոռնիկ փողոցներին
աւելի գնահատում Երեւանի փողոցները:

Մեր հոգևորից ամենախոշորը քաղաքի բանւորութիւնը գիւղացիների հետ կապելն է, որովհետեւ առանց իրար ուժի՝ չենք կարող մենք տէր դառնալ այս երկրին: Խորհրդային կառավարութիւնը գիւղացու համար ամենալաւ կառավարութիւնն է: Գիւղացու և բանւորի ընկերակցութիւնը պիտի ամրացնել: Երկրը պիտի բարձրացնել մանր տնտեսութեամբ, առանց որի անկարելի է մեր ողջ տնտեսութիւնն ապահովել: Եւ մենք առանձին ուղադրութիւն ենք դարձրել այդ հանգամանքի վրայ: Իբրև փաստ, ասեմ ձեզ, որ մեր գիւղատնտեսական կոմիտարիատը բաց է թողել 60,000 փ. սերմացու, 100,000 փ. հացահատրկ, որ մեր միջոցներով ձեռք ենք բերել Պարսկաստանից: Բաժանւած է գիւղացիներին զանազան տեսակի 6000 երկրագործական գործիքներ: Անշուշտ սա մի մեծ բան է, սակայն պիտի նկատի ունենալ, թէ ինչ ծանր ու դժւարին պայմաններում ենք առեղծել ու ձեռք բերել այս ամենը: Մեր նարկոմգեմը (Հող-ժողկոմ) հրատարակել է մի օրէնք, որով գիւղացին կարողանա դարգացնել իր տնտեսութիւնը: Նա օգնութիւն է ցոյց տւել այգեսեւերին: Այս երեք տարի խաղողի թփերը թաղւած չէին, իսկ այսօր այդ արւում է: Մի խոշոր հարց էր դրւած մեր առաջ—ամբողջ երկրը ոտքի հանել այս գարնան՝ հողի աշխատանքի համար: Մեր խղճով գանձարանից տւել ենք արդէն որոշ գումար այդ նպատակի համար: Մենք մեր խորին ուղադրութիւնը դարձրել ենք այս կոմիտարիատի (Հող-ժողկոմի) վրա:

Սովնարխոզը (Ժողովրդական Տնտեսաւթեան Գերագոյն Խորհուրդ) որ անմիջապէս զբաղւում է քաղաքային տնտեսութեամբ, սահմանափակ դեր է ունեցել: Նա տեսաւել է ոտքի կանգնեցնել գործարանները, ինչպէս կոնսերւի, օգու, զինու, կաշիի գործարաններ: Այլահիւրդու գործարանի վերանորոգումը և աշխատանքը Սովնարխոզի կարևոր գործերից մէկը պիտի համարել:

[illegible]

Թէ՛ն աննպաստ պայմաններ զատնառով դժուար են առաջ գնում Սովնարխովի գործերը, բայց յոյս ունենք, որ նա ունի այնքան ուժ որ կը կարողանա շարունակել և լրացնել իր առաջադրած աշխատանքները:

Պարծողկովը տարել է խոշոր աշխատանք: Նա ստացել է պարէնը գնման ու փոխանակութեան միջոցով, անց է կացրել պարենատուրքը մեծ յաջողութեամբ: Հաւաքւած տուրքի 3—4 ըզ մասը կգնա ցանքսի համար: Պարէնատուրքը գիւղացու և բանւորութեան փոխ-յարաբերութեան անտեսական հիմքն է: Գիւղացու վրա ծանր պարտականութիւններ չենք դրել, նրան առաջարկել ենք միայն օգնել պետութեան, քաղաքին, տալ նրան պարէն, իսկ պետութիւնը իր կողմից խոստանում է ապահովել գիւղացու հանգիստն ու աշխատանքը: Գիւղի և քաղաքի դաշինքը այդպիսով հաստատ է մեզանում: Պարծողկովն արդէն հաւաքել է հացի 72 տոկոսը, մսի 89 տոկոսը: Սա մի մեծ յաջութիւն է, որ ձեռք է բերւած խաղաղ ու նորմալ միջոցներով:

Չորրորդ խնդիրը կօօպերացիան է Հայաստանում որ «Հայ-կօօպ» կոչումն ունի և որը գոյութիւն ունէր և դաշնակեցի ժամանակ, բայց ծառայում էր այլ նպատակների, իսկ այժմ նա աշխատաւորների և գիւղացիների շահերին է ծառայում և իր ձեռք բերած պարէնը բաժանում նրանց մէջ: Նրա գերը այդ տեսակէտից նշանակալից է: Նա կազմակերպում է նաև արտադրողական, սպառողական և այլ մարմիններ: Խորհրդային Իշխանութեան Հայաստան մտնելուց առաջ այստեղ գոյութիւն չէ ունեցել ոչ մի ընկերակցական հիմնարկութիւն, իսկ այժմ արդէն 115 այդպիսի հիմնարկութիւններ կան, որոնք մինչև այժմ ոսկու հաշւով 105,000 ռ. տւել են գիւղին և ստացել ապրանքներ: Այժմ 12 զանազան արդատրական հիմնարկութիւններ են բացւել ինչպէս կաշւի, սապոնի և այլն, որոնք օգնութեան են համարում մեր հիմնարկութիւններին: Այս հինգ ամսւա ընթացքում արտասահմանից ահագին քանակութեամբ ապրանք ենք ստացել: Մեր գաղութների մի քանի թերթեր կոկորդիլոսեան արցունքներ են թափում այն մասին, թէ Հայաստանը ոչ մի տեղից ապրանք չէ ստանում:

Ընկերներ մինչև այժմ ստացւած է երեւանում և Սիեքստրում 3 միլ. 23,000 փ. ապրանք չհաշւած Ղարաբախսան ու Հայաստանի միւս գաւառները: Թող դաշնակցականները հաշիւ տան մեզ այն մասին, թէ որքան ոսկիներ ու թանկարժէք իրեր են տարել Հայաստանից և թէ իրենց անտեսական քաղաքականութեան օրօք ինչ ապրանք էր ստանում Հայաստանը: Խ. Ռուսապտանից մինչև այժմ ստացւած է 3 և կէս միլ. բուրլի ոսկի, որը շատ մեծ բան է մեր սնանկ գրութեան հետ համեմատած: Բայց այս պատկերը լրիւ չէ, ընկ. Երզնկեանն ու Իւանեանը ձեզ ման-

բանասն ցոյց կտան, թէ անտեսական ապարիզում ինչ աշխատանքներ են կատարւած:

Յամենայն դէպս ընկերներ, պիտի ասեմ, որ մի գործ կատարւած է այստեղ, որի մասին շատ պարզ ցոյց են տալիս թւերը: Մենք ունենք այս աշխատանքների համար մշակւած մի սխտեմ, որը չնայած հանճարեղ չէ, համեստ է, բայց մի քայլ է դէպի առաջ: Մենք ստեղծում ենք մի կանւա, որը ոտքի կը կանգնեցնէ անտեսապէս քայքայւած Հայաստանը, բայց այս բոլորը միայն այն դէպքում, երբ խաղաղութիւնը յարատևի մեր երկրում:

Անցնում եմ սոցիալական ապահովութեանը:

Հայաստանը մի երկիր է, ուր սոցիալական ապահովութիւնը, նոյն դերն է խաղում ինչ գիւղատնտեսութիւնը: 50 հազար որբ ունենք, որոնք պահւում են մեր, ամերիկացիների և այլոց միացեալ ուժերով: Նրանց մի մասը գեռ չի տեղաւորւած: 200,000 գաղթականութիւն կա Հայաստանում: Մի երկիր, որը մէկ և կէս միլիոն ժողովուրդ ունի, որը կապւած չէ հողին և արդիւնաբերութեան, նրան պիտի կերակրել և այդ մասին մենք հոգում ենք: Մենք հիւրինկալի ենք ամերիկացիներին որոնք գործունեա մարդիք են, նրանք իսկապէս որ մի գործ անում են այստեղ, չեն զբաղւում քաղաքական հարցերով և արժանի են մեր քաջելիրութեան: Միջադեպի գաղթականութիւնը ընդունւած և հիւրընկալւած է մեզ մօտ: Անտանտան նրա վրա ուշադրութիւն չէր դարձնում, նրան բացի մեզանից ոչ ոք չէր կարող օգնել և ճիշտ է, որ աղքատը միայն աղքատին կարող է հասկանալ (բուռն ծափեր):

Մենք գործի ենք կանչել հայ ինտելիգենցիային, թոյլ ենք տւել հիմնել Հայաստանի Օգնութեան կոմիտէ, որը մեզ օգնութեան է ուղղւում գալ և որին այդ գործի համար մենք տալիս ենք բոլոր հնարաւորութիւնները: Մենք անտեսական պատերակութիւն ուղարկեցիք Արտասահման, դարձեալ հայ աշխատաւորութեան շահերի համար: Արտասահմանեան հայ աշխատաւորութիւնը քաջալերում է նրա քայլերը, իսկ բուրժուական թերթերում աւելի շատ խօսք, քան գործ ենք տեսնում:

Դաշնակցութեան ժամանակ բազմաթիւ ֆոնդեր կային Արտասահմանում, որ խժուում էին նրա պարագլուխների կողմից:

Այժմ եղածը նոյն դրութեան չենթարկելու՝ պէտք է ունենալ ունիզիա և խիստ ստուգութիւն:

Թոյլ տւեք ընկերներ, անցնելու մեր գործի մի այլ կողմին, մեր հասարակական կրթութեանը: Հայաստանը մի երկիր է, որը արմատացել էր բարքերի անկումը, կաշառակերութիւնը, գողութիւնը, որոնք բուրժուական տիրապետութեան հետեանք էին և պէտք էր եռանդուն աշխատանք թափել հեռացնելու այդ թերու-

թիւները: Կոմունիստական տարրերը ամենայն թափով այդ աշխատանքները առաջ են տանում:

Լուսժողովուրդը որոշ աշխատանքներ է տանում թէ գեղարւեստի և թէ լուսաւորութեան այլ ճիւղերում: Պոլսի «Ժողովրդի Ձայն»-ը ասում է. անհասկանալի են Հայաստանի կառավարութեան շտաբիւթիւնները գեղարւեստի համար, երբ երկիրը քաղցած է: Իբր թէ մենք սնանկ լինելով, լուսաւորութեան գործի վրա միջարկներ ենք ծախսում: Այսպիսով նրանք մեր հաշիւն մեղ քարոզ են կարդում (ծափեր), բայց պիտի իմանալ, որ մեր աշխատաւորութիւնն ունի իրաւունք այս մասին խօսել: Լուսաւորութեան գործը թողած միմիայն տնտեսական և այլ խնդիրներով զբաղել չենք կարող: Մեր յաղթութիւնը կրթութիւնից, գիտակցութիւնից և դաստիարակութիւնից է կախած: Մենք բաւական մեծ ուշադրութիւն ենք դարձնում օրինակ Կարմիր Բանակի կրթութեան ու ինքնագիտակցութեան վրա, որովհետև համոզւած ենք և փորձով գիտենք, որ առանց Կոմունիստական գաստիարակութեան բանակը չի կարող յաղթանակներ տանել: Ես այդ խնդրների վրա երկար չեմ ծանրանում: Այժմ ընկերներ, պէտք է նկատել մի հանգամանք ևս, որ մեր թշնամիները ասում են, թէ Հայաստանում դիցուք գործ է կատարւում, մեղ նոյնիսկ գովաբանում են, բայց արի տես որ ասում են նրանք, Հայաստանը կորցրել է իր տնկախութիւնը: Բայց ինչ էր ձեր տնկախութիւնը, հետաքրքիր է: Դուք կախած էիք Անտանտ-յից, շրջապատւած էիք ամեն կողմից (ծափեր), դուք ներքին շինարարութեամբ չէիք կարող զբաղել, իսկ մենք խզեցինք այդ բոլոր կապերը, վերացրինք այս երկրի զլխին կախած դամոկլեան սուրը և տւինք նրան իսկական անկախութիւն: Անկախութիւնը նպատակ չէ աշխատաւորութեան համար, այլ միջոց, իսկ նպատակը—բարեկեցիկ կեանք և լուսաւոր ապագան է, յանուն որի երկիրը կռւում է: Նրանց քաղաքական նպատակները իբր թէ անկախութիւնն է եղել, այն ինչ երկիրը նրանք սպանդանոց էին դարձրել: Նրանք սկզբունքի և գործի մարդիկ չէին և այդ պատճառով փրփուրի նման գնացին ու չքացան: Յանուն այն բանի, որ բանւորը մուրճ ունենա իր ձեռքին, իսկ գիւղացին հող, մենք կազմակերպել ենք Կ. Բանակը, յաղթահարել ենք բոլոր դժուարութիւնները ու ձեռք բերել իսկական անկախութիւն: Խօսւում է լեզուի մասին, թէ հայ լեզուն կորաւ տիրապետող լինելուց, իսկ ես ասում եմ՝ երջանիկ են Հայաստանի բոլոր ազգութիւնները, որ հնարաւորութիւն ունեն իւրաքանչիւրն իր մայրենի լեզուով խօսելու (ծափեր): Ասում են, թէ նա ինչ կառավարութիւն է, որի զլխին Ռուսաստանի Կ. Բանակն է կանգնած, բայց ով կուրանա, որ մենք ենք նրան կանչել, որովհետև միմիայն մեր սեփական ոյժերով իսկոյն ազատագրել չէինք

կարող: Իսկ ազատել պէտք էր: Այո, մենք ասում ենք, որ այս երկիրը մերն է և չնայած որ գտնւում է դժնդակ պայմաններում, բայց և այնպէս նա դուրս կը գա այդ դրութիւնից ոչ թէ կարեկցութիւն հայցելով, այլ աշխատաւորութեան հուժկու բազուկներով: Դրութիւնն, այո, ծանր է, բայց նրան պէտք է հանել այդ վիճակից: Դրակիւր ասում էր հին Հոռոմում, թէ վայրի գաղաններն անգամ գլուխը դնելու տեղ ունեն, իսկ ստրուկները—նչ: Մի տարի առաջ նոյն բանը Հայաստանի մասին կարելի էր ասել, որը Խ. Իշխանութեան շնորհիւ այժմ վայելում է ազատութիւն և խաղաղութիւն: Մենք արի ու հրի միջով ձեռք ենք բերել ազատ ապրելու հնարաւորութիւններ: Մեր կէտ նպատակն է այժմ դուրս բերել աշխատաւորութիւնը ծանր վիճակից և ափրացնել իր իշխանութեանը: Մենք կատարել ենք աշխատաւորութեան մեր վրա գրած պարտականութիւնները, մենք կատարել ենք արդար գործ: Կեցցէ այդ արդարը գործը, (երկարաժեռ բուռն ծափահարութիւններ, որ տևեցին երկ օվաղիաների):

Բ. Ն Ի Մ Տ

ԸՆԿ. ԵՐԶՆԿԵԱՆԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

Նիսաը բացւում է յունւարի 31-ի առաւօտեան ժամը 11-ին, ընկ. Աւիսի նախագահութեամբ:

Նալ ազան. — Խորհուրդների համագումարի երկրորդ նիստը յայտարարում եմ բացւած: Մեր աշխատանքները կանոնաւորութեամբ անհրաժեշտ է ռեզլամենտ մշակել: Այդ մասին առաջարկութիւններ կան, թէ ոչ: Խօսքը տրւում է ընկ. Շահգեալ-դեանին:

Շահգեալդեան. — Առաջարկում եմ հետեւել ռեզլամենտը՝

Զեկուցողին տալ 1 ժամ, զեկուցակցին 20 րոպէ: Վիճաբանողներին՝ առաջին անգամ 10 րոպէ, երկրորդ անգամ 5 ր. վերջին խօսք զեկուցողին 20 րոպէ, վերջին խօսք երկրորդ զեկուցողին 10 րոպէ: Թեր և դէմ ամեն մէկին 3 րոպէ. անձնական յայտարարութեան համար նիստի վերջը 3 րոպէ: Համագումարի նիստերը առաւօտեան 10-ից մինչև 3-ը և երեկոյեան 5-ից 9-ը: Քսան և հինգ պատգամաւորներ կարող են երկրորդ զեկուցող առաջարկել:

Նախագահ. — Ուրիշ առաջարկներ կան, թէ ոչ—չկան—թոյլ տւէք այս ռեզլամենտը համարել ընդունւած (ռեզլամենտը ընդունւում է): Ընկերներ, երէկ առաջին նիստը մենք փակեցինք ընկ. Միտանիկեանի զեկուցումով: Այդ զեկուցումը անհրաժեշտ է թարգմանել ռուսերէն: Ընկ. Դ. Տէր-Սիմէոնեանը կթարգմանի ռուսերէն:

Կ. Տէր-Սիմեոնեան, — (Ընկ. Մեասնիկեանի աստղին նիստին տեւած զեկուցումը թարգմանում է ուսեւերէն, որ ընդունում է ծափերով):

Նախագահ. — Ընկերներ, ընկ. Մեասնիկեանի զեկուցման առթիւ խօսել ցանկացողներ կան թէ ոչ — ոչ, Իսկ որեւէ առաջարկութիւն այդ զեկուցման առթիւ: Առաջարկութիւն կա ընդունել բանաձև:

Ընկ. Դ. Տէր-Սիմեոնեանը առաջարկում է բանաձև:

Նախագահ. — Բանաձևի դէմ որեւէ առարկութիւն կ'ա, թէ ոչ — ոչ, ուրեմն համարենք ընդունւած (բանաձևն ընդունում է բոլոր ծափերով): Մեր օրակարգի 2-րդ հարցը սահմանադրութեան և ֆեդերացիայի մասին է: Բայց նախագահութիւնը գտնում է, որ հողային հարցը աւելի հարւածային է, ուստի խնդրում է զննել այդ երկրորդ տեղը:

Նախագահ. — Թարգմանելու համար խօսքը տրւում է ընկ. Էֆենդիեւ:

Էֆենդիեւ. — (Օրակարգի փոփոխութեան մասին եղած խօսակցութիւնները թարգմանում է թուրքերէն):

Նախագահ. — Խօսքը պատկանում է ընկ. Ար. Երզնկեանին:

Ա. Երզնկեան, (Հողփողկում). — Որպէսզի Հողային կոմիտէի ատար հնարաւորութիւն ունենար բարձրացնելու մեր երկրի գիւղատնտեսութիւնը, մի այնպիսի գիւղացիական երկրի ինչպիսին է Հայաստանը, որի տնտեսութեան 8 տոկոսը կազմում է գիւղատնտեսութիւնից ստացւող բարեքները անհրաժեշտ էր մշակել մի հիմնական ծրագրի: Այդ կարելի էր անել միայն այն ժամանակ, երբ մեզ համար պարզ լինէր մեր երկրի հողի, կլիմայի, աշխարհագրական դիրքի, հողի արդիւնաբերութեան և այլ պայմանները: Այդ տեսակէտից ինչ է ներկայացնում իրենից մեր երկիրը: Մենք տեսնում ենք, որ Հայաստանում սկսած ամենաբարձր կուլտուրայի մշակութիւնից՝ բամբակից մինչև ամենաօտարին տեսակի մշակութիւն գոյութիւն ունի: Իբրև հետեւանք նման ուսումնասիրութեան, Հայաստանը մենք բաժանում ենք, ըստ նրա աշխարհագրական դիրքի երեք շրջանների կամ գոտաների:

Դրանցից առաջինը բարձր կուլտուրայի շրջանն է, ուր շնորհիւ աշխարհագրական և կլիմայական պայմանների մեզ տալիս է բամբակ, ծխախոտ և բարձր կուլտուրայի այլ արտադրութիւններ: Երկրորդը, դա միջին շրջանն է, ուր աղգարնակութիւնը զբաղւում է հացահատիկային կուլտուրայի մշակութեամբ: Երրորդ շրջանում զբաղւում են անասնապահութեամբ: Սակայն պիտի ասել, որ այս երեք շրջաններում էլ աղգարնակութիւնը զբաղւում է խառն տնտեսութեամբ: Օրինակ, այնտեղ, որ տիրապետող զբաղմունքը անասնապահութիւնն է, գոյութիւն ունի

նաև սահմանափակ շրջանակում հացահատիկային մշակութիւն, բամբակի մշակութեան զօնայում նաև մասամբ անասնապահութիւն և այլն... բայց այս երեք շրջաններում էլ թւած մշակութիւնները զտնւում են պրիմիտիւ դրութեան մէջ և միանգամայն բացակայում են, կամ գիւղացիութեան անծանօթ են գիւղատնտեսութեան կատարելագործւած ձևերը: Մեզ համար կարևոր անհրաժեշտութիւն է ներկայացնում այն խնդիրը, որ գիւղատնտեսական ձևերը Հայաստանում այս կամ այն տեղի համար հնարաւորութեան սահմաններում մի օրինակ բնոյթ ստանան, կամ դոնէ իրականանար այդ ծրագրի գէթ 85 տոկոսը, որով հնարաւորութիւն կ'ստացէր գիւղատնտեսութիւնից ստացւածը բարձրացնելու 100 տոկոսի: Այս այս ծրագիրը հիմք պիտի դարձնել մեր գիւղատնտեսական քաղաքականութեան և օրպէս անհրաժեշտ մի խնդիր մեր հերթական զբաղմունքի առարկան դարձնել: Այս հիմնական ծրագրից և զանազան շրջանների գիւղատնտեսական կուլտուրաների զարգացման կարիքից ու պահանջից բխեցնում ենք հողային հարցի լուծումը: Մյս խնդրի լուծմանը մենք չենք մօտենում քարացած նորմաներով, այլ ի նկատի առնելով երկրի գիւղատնտեսական կուլտուրաների պահանջները, հողային պայմանները և նրա ու աշխատաւորութեան կարիքները ըստ այնմ էլ հարց է դրւում և որոշւում լուծման եղանակները: Դաշնակցութեան տիրապետութեան օրօք հողային հարցը Հայաստանում չէր լուծւած: Անդրկովկասեան Սէյմի օրէնքի հիմքը մանր հողատիրական էր, որի միջոցով ստեղծւած էր մանր բուրժուական հողատիրութիւն: Հողային հարցի լուծումը մեզ մօտ այլ բնոյթ էր կրւում, քան Ռուսաստանում, Վրաստանում, Ադրբեջանում: Հայաստանում հողային պայմանները տարբեր են, որովհետև այստեղ չկայ խոշոր կալւածատիրութիւն բացի եկեղեցուց և վանքերից, որոնք դարձնալ մի չնչին մեծութիւն են համեմատած Ռուսաստանի կալւածատիրութեան հետ, մեզ մօտ հողատիրական ձևերը 80 տոկոսով եղել են համայնական: Կան նաև այլ կատեգորիաներ — դրանցից երկրորդը այսպէս կոչւած ժամանակաւոր պարսպի (временно-обжитый) հողատիրական ձևն է: Ըստ այդ հողատիրական ձևի գիւղացիներն ունէին նադէշներ 1866 թւի օրէնքի հիման վրա: Երրորդ ձևը դա խիզաններն են համաձայն 79 թւի օրէնքի: Զորքորդ ձևը արէնդատոնների սխառն է, որ վերցւում էր վանքից կամ կառավարութիւնից: Սրանք են այն ձևերը, որ գոյութիւն ունէին մեր երկրում: Յնդափոխութիւնը մեր առաջ կտրականապէս դրել է այդ հարցի լուծումը: Հողային կոմիտէի ատար արդէն մշակել է համապատասխան դեկրետ և Ժողովուրդի Խորհուրդը նրան իր հաւանութիւնն է տալի, դա հողի պետականացման կամ ազգայնացման գեղերն է: Ռուսաստանում սկզբում մշակւած էր հողի

սոցիալիզացիայի օրէնքը, բայց այդ չկիրառեց իրականութեան մէջ, այլ աչքի առաջ ունենալով երկրի իրական պահանջները, որոշեց հողերը ազգայնացման ենթարկել: Ռուսաստանի հողային հարցի համար կատարած այդ տակաւիկական պրիտմը անհրաժեշտ էր, որովհետեւ գիւղացիութիւնը բանւորութեան հետ կապելու խնդիրն էր դրւած, որ նպատակւոր էր էս-էրները և այլ նման տարրերի տակից հողը վերացնելու խնդիրն: Այժմեան համագումարները Ռուսաստանում ևս արդէն ընդունել են հողի պետականացման սկզբունքը, նոյնը կիրառում են քաւելի լայն մասշտաբով Հայաստանում: Մեզ մօտ գոյութիւն չունի ագրարային հարց, այլ հողային հողաշինարարութեան և հողաբաժանութեան հարց: Հողաբաշխութեան խնդիրը լուծելու համար անհրաժեշտ է իմանալ, թէ ինչ հողային ֆոնդ գոյութիւն ունի մեզ-նում և երկրորդ, որ այդ հողային ֆոնդը պիտի պահել ոչ թէ համահայկական մասշտաբով, այլ ևս գաւառային, գաւառակային և նոյնիսկ գիւղական սահմաններում, այդ աշխատանքը լիովին իրադրութեամբ է մեր կողմից: Պէտք է նախ և առաջ որոշել ազգաբնակչութեան թիւը մանրամասնօրէն, ըստ գաւառների, գաւառակների և գիւղերի ուրից յետո միայն կարելի է անցնել հողաբաժանութեանը: Այս աշխատանքը ևս վերջանալու վրա է: Որպէսզի պարզ գաղափար կազմենք մեր հողային ֆոնդի մասին, ես մի փոքր թւական տեղեկութիւններ կտամ այդ մասին:

Թւերը որոնք բերում են ներքե պարունակում են վարելահողերը, խոտհարքները և արօտները (եայլադները)

	Վարելահող	Համայնական խոտավայր-արօտներ	Պետական արօտներ	Գումար
1. Ն.-Բայազետի գաւ.	118,860	157,360	144,786	421,006
2. Երևանի	—	—	58,268	268,058
3. Ալեք-պոլի (առանց Արտաշի)	104,387	184,591	26,648	315,626
4. Էջմիածնի (Արաբա-ծի հետ)	73,990	83,990	168,377	325,357
5. Դարալագեզի	—	—	—	192,843
6. Լոռու	—	—	—	195,843

Պիտի տօնմ, որ Հայաստանի երեք գաւառների հաշիւները չունենք, որովհետեւ Ձանգեղուրը նոր գրաւած լինելով դեռ ևս չի ուսումնասիրւած, իսկ Դարաքիլիսէն ու Իջևանը դեռ ևս լրիւ տեղեկութիւններ չեն տալ: Հողաբաժանութեան ժամանակ չպիտի մոռանալ նաև հողի բերքատուութիւնը, որ անհրաժեշտ է իւրաքանչիւր ընտանիքի իր տնտեսական և կուլտուրական կարիքները հոգալու համար: Շնորհիւ իմպերիալիստական և ազգամիջեան կռիւների մեր ազգաբնակչութեան մի պատկանելի մասը գտնւում է երկրից դուրս: Այդ ժողովուրդը ձգտում է վերադա-

նալ Հայաստան: Արդէն մօտ օրերս եկան մօտ վեց հազար ազգ-թականներ, ուրեմն այս խնդիրն ևս ի նկատի պիտի առնել և մի խոշոր մասը մեր հողային ֆոնդի պիտի թողնել ազատ, առանց բաժանելու որպէսզի նրանց ևս մեր քաղաքային ազգաբնակչութեան նման մենք չկերակրենք, այլ կապենք հողի ու արտադրութեան հետ: Երկրորդ հիմնական մոմէնտը հողաբաժանութեան գործում նորմաների հարցն է: Հողաբաժանութիւնը կատարելու ժամանակ, որպէսզի գիւղացին ոչ միայն տնտեսապէս ապահովւի, այլ և հարաւորութիւն ունենա բաւարարելու իր կուլտուրական և հոգեկան պահանջները, անհրաժեշտ է քիչ շատ քարձր նորմաներ: Ընտանիքին, որ բաղկացած է 7 հոգուց անհրաժեշտ է 18 դեսեատին հող, որի մէջ մտնում է խոտհարքը և արօտները, որով նա բաւարարի իր տնտեսական նաև կուլտուրական պահանջները: Հայաստանի հողային ֆոնդը մեզ այդ հնարաւորութիւնը չի տալիս մենք սակաւահող երկիր ենք և շատ շրջաններում շնչին հազիւ ընկնում է կէս, նոյն իսկ քա-ռորդ դեսեատին: Երրորդ մոմէնտը հողաբաժանման ժամանակ հողհետաւորութեան և հողացրւածութեան վերացումն է: Կան շրջաններ, ուր գիւղացին իր հողաբաժնի մի մասը գնալու հա-մար կորցնում է բաւականին ժամանակ ու էներգիա և այսպէս մէկ քառորդ դեսեատինը գիւղի մի ծայրում, իսկ միւսը՝ նոյն քանակութեամբ հողաբաժինը տանեակ վերստերով հեռու է գտնւում առաջւանից, բնական է նման հողատիրութեան ձեւ-րում անհնար է ստեղծել կանոնաւոր տնտեսութիւն: Օրինակ վերցրէք Լոռին և նման մի շարք գաւառներ: Մենք մշակել ենք նորմաներ գանազան շրջանների համար, ի նկատի ունենալով տեղի հողային ֆոնդը, պարզ է, որ մենք սխալն ընդհանուր մասշտաբով ենք ընդգծել նորմաները և առաջարկել իբրև ուղե-ցոյց տեղական իսպոլկոմներին և հողային կոմիտէներին, որոնք պիտի յարմարացնեն տեղական պայմաններին, եթէ կարիք կլի-նի մտցնել ուղղումներ: Վերև յիշածս հողահետաւորութեան և հողացրւածութեան անսորմալ երևոյթը պիտի վերացնել, որով-հետեւ հողաբաժանութեան ժամանակ մենք կանգնած կլինենք չափազանց մեծ դժուարութիւնների առաջ: Ես կցանկանայի շեշ-տել մի հանգամանք ևս. Դաշնակցութեան ստեղծած ազգամիջեան կռիւների շնորհիւ գանազան վայրեր ցրւած ազգաբնակչութիւնը այժմ վերադառնում է իր աւերած գիւղը և դուր տկանատես էք եղել անշուշտ, թէ ինչպէս բազմաթիւ գիւղեր բնակեցւած են 6-ից 10 ընտանիքով, երբեմն նաև տակի քիչ: Սա մի հան-գամանք է, որ մեծ խոչընդոտ է հանդիսանում նրանց թէ տըն-տեսապէս և թէ կուլտուրապէս վարդանալուն: Նրանց խմբւած լինելը հնարաւորութիւն կտայ կառավարութեանը օգնութեան հասնել ամեն տեսակի թէ կրթական և թէ տնտեսական մշակու-թեան գործիքներով. բայց այս բոլորը ոչ թէ հարկադրական և

ստիպողական միջոցներով, այլ սխառնատիպ ազդեցության միջոցով ու կամաւոր ցանկութեամբ:

Ընկերներ, հողային հարցի լուծման ժամանակ, կան նաև մի շարք կարևոր խնդիրներ: Մանրամասն է միաժամանակ լուծել խոտհարքի, այգիների, արօտատեղիների խնդիրը:

Այն տեսակետը, որ թէ կառավարութիւնը և թէ մեր կոմիսարիատը ունի այգիների մասին հեռեկան է: Այգիները բաշխման չեն ենթարկւում, այգիների բաժան-բաժան անելը— հատելը գերազանցապէս կը վնասի այդ կուլտուրային: Ռուսաստանում նոյնիսկ 1918—19 թւականներին 8 ղեկավարից պակաս եղածները ենթակա չէին բաշխման: Մեզանում բաշխման ենթակա լինելու են միայն լեռնային և այն այգիները, որոնց տէրերը նոյն տեղում չեն գտնուում:

Արօտատեղիները նոյնպէս չենք բաժանում ազգաբնակչութեան շնչի վրա: Նրանք բաժանուում են համայնքի լին: Համայնքները կարող են ստանալ միայն ըստ անասունների քանակի և անասնապահութեան զարգացման պահանջի: Մենք այդ բաշխումը այնպէս պիտի կատարենք, որ զարկ տա անասնապահութեան:

Մի այլ հարց, քոչւորների հարցը՝ մի քիչ կցանկանայի կանգ առնել այդ խնդրի վրա: Ինչպէս ենք մօտենում այդ խնդրի լուծման: Մենք համոզւած ենք, որ արհեստական կերպով քոչւորներին արգելելը անկարելի է և անթոյլատրելի: Երբ ուսումնասիրելու լինենք քոչւորների դրութիւնը, մենք տեսնում ենք, որ վերջին 40—50 տարւած ընթացքում նրանց և անասունների թիւը պակասել է, որովհետև նրանք, հեռոցհեռէ կպել են հողին և աշխատել են հողագործութեամբ զբաղել, և որքան նրանք դաշտավայրում աճեցնել են խոտերն ու կուլտուրայի մշակման արժան քոչւորների թիւը կնւաղի:

Սակայն երբ մենք մօտենում ենք արօտատեղիների խնդրի լուծման, մենք չենք կարող թոյլ տալ, որ նրանք տարածւեն անասնապահութեան: Մենք պարտաւոր ենք վերացնել նաև արօտատեղիների վրա կռիւներ յարուցանող խնդիրները, եկուորների և քոչւորների միջև, որը բղխում է տեղացիների հողատիրական շահերից: Մենք հողաբաժինների մի մասը համապատասխան նրանց անասունների թւի պիտի յատկացնենք քոչւորներին, իսկ մնացածը պիտի յատկացնենք տեղացիներին: Մեր արօտատեղիների քանակը, արդէն հաշւի է առնւած և այս դարձանք նախքան քոչը կղծեն այդ սահմանները:

Ընկերներ, ես երկար կանգ չեմ առնի հողային հարցի լուծման վրա, ես անցնում եմ հարցի երկրորդ մասին:

Որպէսզի կարողանանք երկրագործութիւնը զարգացնել, մենք նախ պիտի ուսումնասիրենք, թէ ինչ միջոցներով անհրաժեշտ է կուլտուրան բարձրացնել մեր երկրում և կուլտուրայի նոր ձևերը:

Տալու համար իրական պատկերը այդ տեսակետից խօսենք թւերով, վերցնենք երկու շրջան, դաշտային և նախալեռնային:

Դաշտային շրջաններում ստացւած արդիւնքը տալիս է հետևեալ պատկերը.

ՏԱԽՏԱԿ
№ 1

Հայաստանի ԴԱՇՏԱՅԻՆ շրջանում մի գեոհատինայի տարբեր անտեսութիւնների տակ որքան ծախս է պահանջուում, ինչքան բերք-եկամուտ և որքան զուտ արդիւնք է հասնում:

ՀՈՂԱՑԻՆ
ԲԱԺԻՆ

Բ ա մ բ ա կ	Խ ա ղ ո ղ	Ց ո լ ե ն	Գ ա լ է	Ա ռ լ ո յ ա
10 4 3 50 4,50 4,20 3 18 18 6 5 10	Այգին բազելը 35 փ. բազմ. 60 կ. Այգու ձմեռ. պահ. 2 կէս ամ. փ. 12 ա. Այգու բաց ա ել 5 փ. բազմ. 60 փ. Այգու ետելը 16 փ. բազմ. 60 փ. Այգու փոխել 35 բազմ. 70 կ. Այգու բժշկութիւնը 5 փ. ծծ. 1 կէս աղ. 12 փ. Այգին խոտից մաքրել 16 փ. 1 ա. Այգին բազելը 30 փ. բազմ. 40 կ. Այգին կրկնել 15 փ. բազմ. 1 փ.	10 21 30 3 9,60 24,50 5 29 6 12 15 150,10 270 ա. 6 15 15	Արտի հերկ. գում. 10 Հերկել կրկնել ա- րօրով 4 Մեղմ 12 փ. բազմ. 1 ա. 25 կ. Ցանել, փոխել, տա- հանել 3,50 Մարկանել 1,50 Ջրել 6 քազմ. 60 կ. Հնալը կալ տանելը 3 Արտից կալ տանելը 6 կալելը Ջրելը 3 փ. բազմ. 1 ա. Հրելը 3 փ. բազմ. 1 ա. 4 6 1 2 15 61 12 ա. 15 87 ա. 26	Ցանում է գարու կամ ցորենի հետ պատրա- տի արտում Մեղմ 1 կէս բազմ. 14 ա. բազմ. 7. Ջրելը 6 բազմ. 60 կ. Հնալը և խոտը 6 փ. բազմ. 3 անգ. բազմ. 60 կ. Արտից տան կրկնել 3 3 անգ. բազմ. 3 ա. Արտից կրկնել և դի- գել 6 փ. բազմ. 60 3,60 Մի գեո. մշակման ծախս Ստաց. 400 փ. բազմ. 40 կ. 160 ա. Չուտ արդիւնքը 130 ա.
83,20 216 28 244 160,80	Մի գեո. մշակ. ծախսը Ստաց. բազմ. 18 փ. բազմ. մապահում 12 ա. Քամբ. հունդը 40 փ. բազմ. մապահ. 70 կ. Մի գեո. ընդ. մուգը Չուտ արդիւնքը	61 72 ա. 3 15 87 ա. 26	Մի գեո. մշակ. ծախս Ստաց. գարի 90 փ. բազմ. 80 կ. Ստաց. դարձան 3 խ. բազմ. 5 ա. Մի գեո. ընդ. մուգը Չուտ արդիւնքը	30 ա. 160 ա. 150 ա. 130 ա.

Նախալեռնային շրջանում տալիս է հետևեալ չափով

ՀԱՂԱՅԻՆ Հայաստանի ՆԱԽԱԼԵՐՆԱՅԻՆ շրջանում մի գետատին հողը տարբեր տնտեսութիւններին ՏԱԽՏԱԿ ԲԱՅԻՆ տակ ողջան ծախս է պահանջուած, ինչքան բերք-կիւմուտ և որքան գումար արդինք է տալիս. № 2

Բ ա մ բ ա կ	Խ ա ղ ո ղ	Յ ո բ ե ն	Գ ա ղ ի	Ա ռ ա յ ա
Հողի հերկելու գումարով 10 Հերկելու կիւմուտ 4 Սերմ 4 Տնտեսական 4 Մարդկանց 2 Սերմ 8 ֆ. բազմ. 70 Հերկել 6 ֆ. բազմ. 75 Սերմ և բազմ. 50 ֆ. բազմ. Բերքի հումքեր 40 Սերմ 3 Սերմ (գործ.) 140 Սերմ և տնտեսական 10 Սերմ և տնտեսական 10 Սերմ և տնտեսական 10	Այգի քաղցր 40 ֆ. բազմ. Սերմ 60 ֆ. Սերմ և տնտեսական 2 ֆ. Սերմ և տնտեսական 12 ֆ. Սերմ և տնտեսական 60 ֆ. Սերմ և տնտեսական 12 ֆ. Սերմ և տնտեսական 20 ֆ. Սերմ և տնտեսական 4 ֆ. Սերմ և տնտեսական 1 ֆ. Սերմ և տնտեսական 20 ֆ. բազմ. 40 Սերմ և տնտեսական 10 ֆ. բազմ. 1 ֆ.	Այգի հերկ. գումարով 24 Հերկել կիւմուտ 30 Սերմ 15 ֆ. բազմ. 1 ֆ. Սերմ և տնտեսական 3 Սերմ և տնտեսական 7-30 Սերմ և տնտեսական 14 Սերմ և տնտեսական 29 Սերմ և տնտեսական 4 Սերմ և տնտեսական 8 Սերմ և տնտեսական 10 Սերմ և տնտեսական 1 ֆ. Սերմ և տնտեսական 6 ֆ. բազմ. 75 Սերմ և տնտեսական 3 ֆ. բազմ. 1 ֆ.	10 Այգի հերկելու գումարով 4 Հերկել կիւմուտ 18-75 Սերմ 1 ֆ. Սերմ և տնտեսական 3-30 Սերմ և տնտեսական 1-50 Սերմ և տնտեսական 12 Սերմ և տնտեսական 3-50 Սերմ և տնտեսական 4-50 Սերմ և տնտեսական 60-75 Սերմ և տնտեսական 60 Սերմ և տնտեսական 2 ֆ. Սերմ և տնտեսական 5 ֆ. Սերմ և տնտեսական 13-50 Սերմ և տնտեսական 70	3 3-60 3-60 10-80 3-60 9 30 160 130

Նախալեռնային շրջանում արդէն դուրս տեսնուած էք, որ այգիները ծախսելու և հետագայում արդինք է տալիս քան բամբակագործութիւնը և հացահատիկների կուլտուրան և ընդհակառակը: Եթէ այս տեսակետից մտնենք, մենք պիտի որոշենք, որ նախալեռնային և դաշտային շրջանում պիտի զարգացնենք բամբակագործութիւնը և այգիները: Անցնենք այգիները ծախսելու: Ես ձեզ կտամ թւեր, որոնք վերաբերում են նախապատերազմեան շրջանին, որովհետև ներկա թւերը աննորմալ պայմանների արդինք են:

Նախապատերազմեան շրջանում այգիներին թիւն էր 11,370 այգիների քանակը 7819 դեհատին:

Արդինք ստացուած էր

	Կոնեակ	Սալիք	Գինի	Խաղող
Արաւ բերքի տարին	7,248,000%	9,400,000%	1,000,000 ր.	3,500,000 ֆ.
Վատ »	4,167,000%	5,800,000%	5,00,000 ր.	2,000,000 ֆ.
Միջակ »	6,000,000%	6,500,000%	800,000 ր.	2,700,000 ֆ.

Ներկայումս ունենք հետևեալ թւերը
Բարոտ կրահող շրջան—3640 դեհատին
Հարթավայր բերքի—2897 »
Ընդամենը—6537 դեհ.

Այսպիսով դուրս տեսնուած էք, թէ ինչպիսի հսկայական աճն տեսական գործոն է մեր երկրում այգիները ծախսելու:

Դուրս տեսնուած էք, նոյնպէս որ ազգաբնակչութիւնը թողել է իր այգիները անմշակ և հեռացել: Մնացած այգիները իբրև ինտենսիւ կուլտուրա, հարիւրին յիսուն տոկոսը արդինքը, պակասել է որովհետև հետադարձութիւն չի եղել թաղել և դարգացնել այգիները:

Ինչ միջոցներ է ձեռք առել և առնում է կառավարութիւնը ներկայիս և ապագայում: Մենք աշխատում ենք առինք միջոցներ, բաց թողինք 15 միլիարդ, այգիները թաղելու և մշակելու: Համարելի և երևանի շրջանում աշխատում ենք, արդէն թաղած են այգիները հարիւրին 80—85 տոկոսը: Միջին թւով թաղած են Հայաստանի այգիների 50 տոկոսը:

Անցնենք բամբակագործութեան

Բամբակագործութիւնը, շնորհիւ դաշնակցական կառավարութեան ապիկարութեան չի շահագործուել և դարգացել, այլ

հիմնովին ոչնչացել է։ Նախապատերազմեան շրջանում Երևանի նահանգը տալիս էր տարեկան 600,000 փութ բամբակ, և 1,200,000 փ. հունդ։ Որովհետև հին կառավարութիւնը յայտարարեց մոնոպոլիա, և այն էլ նշանակելով զին 42 բուրլի ի դիմաց 82 բուրլու ծախքի, որ անում էր գիւղացին, դրա համար գիւղացին հաշուում էր բամբակի արդիւնքը ցանքսի հետ և արդիւնքը ստանում էր վնաս։

Մեր կառավարութիւնը, նոր դեկրետով յայտարարել է ա. մոնոպոլիան վերացած, բ. նորմաներից դուրս ազատ հողեր տալ գիւղացուն և գ. խոշոր վարկ բաց թողնել։ Բամբակագործներին տալիս ենք 50 բուրլի ոսկու վալիւտայով փոխառութիւն. ինչպէս նաև աշխտող մշակներին կերակրելու համար ցորեն իւրաքանչիւր դեռնատինին 10 փ. և սերմացու։

Այս միջոցներով, բամբակագործութիւնը հետզհետէ զարգանալու է մեր երկրում, անա այն, ինչ որ արւած է այս շրջանում. սակայն ես ձեր ուշադրութեան պիտի յանձնեմ նաև ծխախոտագործութեան խնդիրը. ճիշտ է, որ մենք չկարողացանք այս տարի լայն զարկ տալ այս կուլտուրային, սակայն ինչ որ մենք արինք այս տարի, գրաւական է ծխախոտի լայն զարգացման մեղանում։ Մի քանի տեղ արւած փորձերը մեր ստացած ծխախոտի բերքի որակի տեսակէտից տւին դրական հետեանքներ և ծխախոտագործութիւնը թէև նոր, սակայն մեծ ապագայ ունի մեղանում։ Իբրև հիմնական խնդիր մեր առաջ դրւած է ջրի հարցը։ Հայաստանում արհեստականօրէն ջրւում է 160,000 դեռնատին և Արարատեան դաշտավայրը պատած է ջրանցքներով, վերցրէք այդ ջր. բը, և կուլտուրան հիմնովին կոչնչանա։

Անցեալ տարւայ ընթացքում, մենք հնարաւորութիւն ենք ունեցել նորոգել 18 ջրանցքներ. հետևեալ գարնան մենք նորոգելու ենք 38 ջրանցքներ, որի նախապատրաստական աշխատանքները սկսւած են։ Ի հարկէ կառավարութիւնը ի վիճակի չէ այս բոլոր ծախսերը հոգալու. անհրաժեշտ է ազգաբնակչութեան մասնակցութիւնը։ Համագումարը՝ համոզւած եմ որ կհրահանգի տեղական ազգաբնակչութեանը լայն մասնակցութիւն ցոյց տալ այս գործի կազմակերպմանը։ Նոր ջրանցքներ կկառոււեն երկու հատ։

Կառավարութիւնը հրահանգել է մեր կոմիտարիատի և Ժող. Տնտես. Խորհրդին, ելմիածնի ջրանցքը վերջացնել մինչև այս ամառ։ Նոյնպէս պիտի աշխատենք արագացնել Ալեք-պոլի ջրանցքի կառուցման գործը, որը որոգելու է 18,000 դեռնատինի, և որի կառուցումը կպահանջի մի տարւա աշխատանք։ Ինչ վերաբերում է Սարդարաբ-թի ջրանցքին մեր միջոցներով երևի հնար չի լինի կառուցանել մօտ ապագայում այստեղ առհրաժեշտ է կիրառել կոնցեսիոն սխեման։ Այսքանը բարձր կուլտուրայի

չէջանի մասին։ Հացահատիկների մասին՝ ընկերներ, բուսական չի, որ հողաբաժանումներ կատարելով, բաւարարւած համարենք։ Ցանքսի տեսակէտից անցեալ տարի անմիտիթար վիճակի մէջ ենք եղել։

Գաւառներից մի քանիսը հազիւ թէ ունեցել են իրենց ցանքսերի մէկ երրորդ մասը համեմատած նորմալ տուրքերին. միւսները մէկ չորրորդը և մի քանիսը 50 տոկոսը։ Բնական է ուրեմն այսպիսով սովոր անխուսափելի պիտի լինէր։ Անհրաժեշտ է ունենալ գիւղատնտեսական ինվենտար։ Մեր շատ գիւղեր ունին միայն 3—4 զոյգ լծկաններ։ Անհրաժեշտ է ազգաբնակչութեան տալ սերմացու, գութան, գործիքներ։ Մենք չունենալով լայն բնութաներ, մենք տւել ենք 60,000 փ. ցորեն իբրև սերմացու։ Գալիք գարնանացանի համար մեր տրամադրութեան տակ ունենք 100,000 փութ սերմացու, շուտով կստանանք ևս 40,000 փութ, իսկ Ռուսաստանից 100,000 փութ։ Նորմալ պայմաններում, նախքան պատերազմը, Հայաստանը ստանում էր դրսից չորս միլիոն փութ հաց։ Այսպիսով որպէսզի մենք կարողանանք չնեղւել, պիտի ընդարձակենք ցանքսերի հողերը, 100,000 դեռնատինով, որի համար անհրաժեշտ է 100,000 փութ սերմացու։ Ի հարկէ այս քանակը ունենալ չենք կարող։ Եթէ բնագոյնից երեք հարիւր հազար փութը հասցնենք ազգաբնակչութեանը, դա կհամարւի լաւագոյնը։

Ազգաբնակչութիւնը երևի իր կողմից էլ կանցնի, իւր միջոցներով, իւր ունեցած սերմացուով վարուցանքսի գործի կազմակերպման։ Մեր առաջ դրւած են նաև լծկանների և գործիքների մատակարարման խնդիրները։ Բաժանել ենք չքաւոր ազգաբնակչութեան 2400 զուլա անասուններ, չհաշւած պետական հիմնարկութիւններին տւածը։

Ինչ վերաբերում է անասնապահութեան, ես պիտի ասեմ, որ մեր լեռնային շրջանները (Լոռիի, Նոր-Բայազետի և այլն) եթէ համեմատենք Շվեյցարիայի և Հոլլանդիայի անասնաշատ շրջաններին, յիշեալ շրջանների անասունների քանակը աւելի բարձր է։ Սակայն որակի խնդիրը չափազանց ողորմելի է։

Դուք գիտէք, որ մեր երկրում, հոգ չի տարւում անասունների որակի բարձրացման վրա։ Եւրոպայում հիմնաւորապէս հոգ են տանում պատրաստելու անասունների համար կեր, որի շնորհիւ ամբողջ տարին ստացւում է կաթ, այն ինչ մեր երկրում 3 ամիս միայն կարելի է ստանալ արդիւնք անասնապահութիւնից։ Մենք չենք կարող անասունների ցեղը ազնւացնելու համար, Շվեյցարիայից բերել տալ ազնւացած անասուններ։ Այդ փորձը կատարել են եւրոպացիները մեղանում, մենք պիտի ազնւացնենք մեր անասունների ցեղերը մեր ունեցած անասունների

բով: Տեղական անասունների աղնաղցման համար մենք ունենք 2 ֆերմաներ: Մենք պիտի ունենանք նաև ուրիշ պուտուկներ, անասունների որակը աղնաղցնելու համար:

Ամենահիմնական խնդիրը կերի կազմակերպման խնդիրն է: Լեռնային շրջաններում, միաժամանակ զբաղւում են հացահատիկների մշակութեամբ:

Դուք տեսնում էք, որ այն շրջաններում, ուր միաժամանակ զբաղւում են և անասնապահութեամբ և հացամշակութեամբ, ստանում են ցանած հացահատիկի հազիւ մէկին երկու: Պէտք է գիւղացուն հասկացնել, որ նա պարագի միայն անասնապահութեամբ և կերի պատրաստելու գործով:

Միմիայն նման ձևի անասնապահութիւնը կտա խոշոր արդիւնքներ: Գիւղացուն այս բոլորը հասկացնելու համար, անհրաժեշտ են ամենից առաջ գիւղատնտեսական դպրոցներ: Մենք յառաջիկա աւրում կունենանք տարրական և միջնակարգ դպրոցներ կաթնատնտեսութիւն և գիւղատնտեսութիւն սովորելու համար և նրանք արդէն իրականացման վրա են: Երկրորդ խնդիրը, մեր խորհրդային տնտեսութիւնները և փորձադաշտերն են: Ներանք ուղեցոյց պէտք է լինեն գիւղացուն: Մենք, մեր ունեցած 7 ռացիօնալ տնտեսութիւններով ցուցահանում ենք գիւղացու առաջ օրինակելի տնտեսութեան ձևերը:

Սակայն ընկերներ, դուք գիտէք, որ մենք մեր հողային նորմայի և հողաբաժանման միջոցներով ժամանակաւորապէս դարկ ենք տալիս մանր տնտեսութիւնների: Սակայն մեր իգէալը—հիմնական նպատակը չէ, այլ նրանց կազմակերպել և հասցնել կոլեկտիւ տնտեսութիւնների: Այդ մեզ կը յաջողւի կոմունայի, արտերիների և կոոպերացիայի միջոցով:

Կոմունայի ցանկութիւնը սկզբում, հիւանդագին զարձաւ մեր մէջ: Սկզբում 5—10 հոգի միանալով, ցանկանում էին ստանալ լաւ վարելահող և սերմացու: Բայց մենք կարիք չունենք այդպիսի կոմունաների, որոնք վարկաբեկում են կոմունայի գաղափարը: Անհրաժեշտ է բիջ թւով ստեղծել կոմունաներ և արտերներ, բայց նրանք լինեն կազմակերպւած և որակով բարձր:

Ամենից կարևորը կոոպերացիայի հարցն է. դուք գիտէք ընկերներ, որ կարևոր կոոպերացիան մեր երկրում «Հայկոօպ»ն է: Կոոպերութիւնը կանգնած է միասնական կոոպերացիայի սկզբունքի վրա: «Հայկոօպ»ը արդէն բաց է արել իր գիւղատնտեսական կոոպերացիայի բաժանմունքը, և նա երեք շուտով ընդլայնելով իր գործունէութիւնը, պիտի ձեռնարկի գիւղատնտեսական լայն գործունէութեան:

Թէ գիւղական թէ քաղաքային արդիւնաբերութեան շրջանում մենք ունենալով մեր ձեռքը խոշոր արդիւնաբերական տնտեսական միջոցները, և առևտուրը, այդ տնտեսական ֆակտորներով պիտի կուենք բուրժուական մեթոդների անհատական

կապիտալիստական ձեռնաշկուծիւնների դէմ: Նոյնը պիտի կատարւի գիւղում կոօպերատիւի միջոցով:

Մեր գլխաւոր հոգսը առաջիկա գարնանը սովի հարցն է: Մենք զբաղւած ենք վերացնելու այդ կարիքը. այն, ինչ որ երեացել է այս տարի, մի քանի շրջաններում, դա հնարաւոր է յաղթել առաջիկա գարնանացանի լայն կազմակերպմամբ:

Ես համոզւած եմ, որ մեր քայքայւած երկրի վրա, համադրմարից յետո մեր ձեռնարկած և ձեռնարկելիք միջոցներով, մենք պիտի վերաշինենք մեր նորաստեղծ բանտրա-գիւղացիական հայրենիքը: (Ծափեր):

Նախագահ.—Ընկ. Երզնկեան, առաջարկում եմ թարգմանել ռուսերէն:

Ընկ. Երզնկեանը իր զեկուցումը համառօտ ներկայացնում է բանաւոր ռուսերէն լեզուով:

Նախագահ.—Թուրքերէն թարգմանելու համար խօսքը պատկանում է միւսիւման պատգամաւոր ընկ. Էֆէնդիին:

Ընկ. Էֆէնդիւնը, թուրքերէն լեզուով տալիս է ընկ. Երզնկեանի ճառի ըմբռնողակութիւնը:

Նախագահ.—Ընկերներ, ուշ լինելու համար, նախագահութիւնը որոշել է փակել ներկա նիստը:

Երկրորդ նիստը փակւում է կէսօրւա ժամի 3 և կէսին:

Գ. Ն Ի Ս Տ

Նիստը բաց է անում ընկ. Աւիսը.—Ընկերներ, Հայաստանի խորհուրդների համագումարի երրորդ նիստը յայտարարում եմ բացւած: Հողփողկոմ ընկ. Ա. Երզնկեանի զեկուցման մասին խօսք տրւում է ընկ. Մելիք-Յովսէփեանին.—չկա—խօսքը տրւում է ընկ. Գ. Յարութիւնեանին:

Գ. Յարութիւնեան.—Ընկերներ, մեր առաջ դրւած է հողային ցաւոտ հարցը, որի լուծման համար մենք բոլորս պէտք է միահամուռ ջանք ի գործ դնենք: Սակայն անհրաժեշտ է մի յետադարձ հայեացք ձգել դէպի անցեալը և տեսնել, թէ ի՞նչից ու ինչպէս նա առաջարկւում էր: Նիկոլայի կառավարութեան ժամանակ և նրանից առաջ աշխարհակալ իշխանութիւնը դրել էր իւր թաթը հողի վրա. հողը սկսեց խլել և բաժանել կամայականօրէն, որի հետևանքով ստեղծեց հողաւորն անհասարակչաւոր:

թիւնը և հոգերը պատկանում էին կալածատէրերին, մինիստրներին և սրանց մօտ կանգնած մարդկանց, իսկ աշխատաւոր գիւղացիութիւնը հետզհետէ հողի սակաւութեան պատճառով մեծ զրկանքների էր ենթարկւում: Սակայն հողային հարցը մինչև այժմ էլ անլուծելի է մնացել, թէև տարբեր ժամանակ և դանադան կառավարութիւններ խոստումներ տւին: Ռուսաստանում կերենսկու ժամանակ խոստումներ եղան, թէ հիմնադիր ժողովի միջոցով հող կտրւի, սակայն խօսքը մնաց խօսք, իսկ ժողովուրդը այդ տեսելով իւր գործը առաջ տարաւ և խորտակեց իրեն անհարազատ իշխանութիւնը: Դրանից յետո Հայաստանում դաշնակցական պարլամենտը և նրա կառավարութիւնը նոյնպէս խոստումներ տւին, բայց էլի բան դուրս չեկաւ (ձայն տեղից՝ «խօսեցէք ըստ էութեան»)

Նախագահ: Տեղից նկատողութիւններ չանել, եթէ պէտք լինի նախագահը այդ կանխ: Ընկ. Յարութիւնեան շարունակեցէք:

Յարութիւնեան, (շարունակում է).— Այժմ, երբ այստեղ հաւաքւել են բանւոր-գիւղացիական ներկայացուցիչները, մենք հողային հարցի առթիւ պիտի տանք մեր խօսքը և խնդրին լուծում տանք: Մենք գիտենք, որ հողաբաժանութիւն կատարելիս և նրանից յետո մշտական արդարութիւն լինել չի կարող: Եթէ այսօր կամ վաղը մեզ յաջողէր արդար հողաբաժանութիւն կազմակերպել, նա մի քանի ժամանակից յետո կգադարէ այդպիսին լինելուց, որովհետեւ աշխատող ձեռքի ու ուտող բերնի մի ընտանիքի մէջ մեռնելը կամ ծնւելը փոխելու են հանդամանքները և նորից առաջ է գալու հողային անարդարութիւն: Մինչև մեր նպատակին հասնելը պէտք է առ այժմ հարցը կիսամիջոցներով լուծել՝ տալով հողագործներին հող և օժանդակել, որ ցանքսերը կատարեն: Պէտք է աշխատաւոր գիւղացիներին յանձնել գիւղերում եղած մասնատիրական այն հողերը, որոնց տէրերը լըծկանների պակասութեան պատճառով չեն մշակում: Անմշակ մնացած հողերը պէտք է մշակեն և դա օգտակար կլինի թէ գիւղացիութեան և թէ հանրապետութեան համար: Տեղային հողային բաժինները շատ բիշ կամ ոչինչ չեն կատարել. նրանք աւելի շուտ ունեւորներին տւել են նաւթուհի, որոնցով ունեւորները ցանցապատել են իրենց հողերը: Տեղական հողային բաժինները շատ չնչին ուղղորութիւն են դարձրել, օրինակ մեր Ղազախում մեղաբուծութեան վրա, չնայած այն բանին, որ կան յատուկ հրահանգիչներ, որոնք այս գործում գիւղացիներին օգնութեան չեն հասել, չեն սովորեցրել մեղաբուծութեան և ցանքսի նոր ձևեր: Իմ կարծիքով Ղազախի ու Շամշադինի շրջաններում նախկին опрочная статья կազմող հողերը անմիջապէս պիտի բաժանել, որովհետեւ նախ այդ հողերի կարիքը կա և ապա

այդ հողերից կարելի և արդէն ստացում է տասնապատիկ շատ կարտօֆիլի բերք: Հողային հարցը ոչ թէ հողի պակասութեան մէջ է, այլև նրա բաժանման ձևի մէջ է: Ինձ թւում է, որ ապահովագրական միութիւնների միջոցով հնարաւոր կլինի կապ տեսնել գիւղացիների միջև, որով հետզհետէ նրանք կվարժեն կոմունալ վար ու ցանքսի սկզբունքներին: Ապահովագրական միութիւններից երաշտի կամ անբերութեան տարիներին տուժածները կստանան նպաստ նստուրայով: Յամենայն դէպս մենք այստեղ պէտք է մի որոշում ընդունենք հողաբաժանութեան մասին, որպէսզի մենք մեր գիւղերը վերադառնալիս մեզ հանդիպող գիւղացիներին առաջին հարցին՝ «թէ ի՞նչ եղաւ հողի հարցը», մենք պատասխանի խօսք, մի ուրախ լուր ունենանք նրանց առիւտ:

Դր. Չուբարեան.— Իմ կարծիքով սա մի համադրումն է, որ հողային ընդհանրապէս բոլոր հարցերին սկզբունքային լուծումն պիտի տա, որով յետագայում գործադիր իշխանութիւնը պիտի առաջնորդւի: Սակայն կանգ պիտի առնեմ մի երկու հիմնական թերութիւնների վրա: Մինչև վերջին ժամանակներս յայտարարելով հանդերձ, որ մեր տնտեսութեան հիմքը կազմում է գիւղատնտեսութիւնը և հետևաբար այն պէտք է պահպանել, իրականութեան մէջ սակայն ուրիշ բան է արտայայտւել: Գիւղացին և նրա լծկանները հանգիստ չունեն, ամբողջ ժամանակը նրանք անցնում են փոխադրական պահկութիւն կատարելու մէջ, որի ընթացքում դանադան տնօրէն բնութիւնների է ենթարկւում գիւղացին, իսկ լծկանները հիւժւում ու մաշւում են: Հագիւ մի պահկութիւնից ազատւած և տուն վերադառնալու յոյսով մի քանի քայլ արած, ահա նրան նորից, այս անգամ ուրիշ միլիցիոնէր բռնում է դօռով և նորից աշխատանքի տանում: Պատահել են դէպքեր, երբ Ախտայից սայլերը բարձւած եկել են, դատարկ վերադարձել, որից յետոյ յիշել է իշխանութիւնը, որ Երևանից Ախտա տանելու բան կար, և ահա սայլերը այս անգամ Ախտայից պարապ զալիս են Երևան մտնացրած բռնները փոխադրելու... Այս գործը պէտք է կանոնաւորել և պահկութիւնը որոշ միջոցներով սահմանաւորել: Մի ուրիշ հիմնական սխալ է հողփողկոմի կողմից, երբ նա համաձայնում է բնահարկ դանձել այն փեթակներից, որոնք ամբողջովին կազմւած են առաջին տարին մեղը հաւաքող մեղունների ձագերի փեթակներից, կամ ձագ ունեցածները: Ռուսաստանում ձագերից կազմւած կամ ձագ ունեցող փեթակները բնատուրքից ազատւում են՝ մեղաբուծութիւնը բարձրացնելու նպատակով: Բնատուրքի մասին հրատարակւած դեկրէտները մեղանում պարզապէս թարգմանութիւնն են Ռուսաստանում լոյս տեսածների, իսկ մեղաբուծութեան վերաբերեալ դեկրէտը մեղանում խմբագրւելիս մետամորֆոզացիայի

է ենթարկուել... Ինձ թուում է նման դեկրէտներ հրատարակելուց առաջ աւելորդ չէր լինի լսել գիւղացու, գործին մօտ կանգնած մարդու կարծիքը:

Շահագործում.— Ընկերներ. Եթէ ընկ. Չուրաբեանը իր ճառը արտասանելուց առաջ հետաքրքրուէր և նայէր անկետային թերթիկները՝ պիտի տեսներ, որ մենք ունենք մեր սկզբունքը այստեղ շոշափուող հարցի վերաբերմամբ, և որ այդ սկզբունքները կուլակային չին: Եթէ եղել են թերթիկներ և բացի հողօգտակամատի գործունէութեան մէջ, դրա մեղքը չի ընկնում հողօգտակամի վրա. մենք պիտի մեղադրենք մեզ, որ մենք մեր ուժերը բաւարար չափով չենք տւել հողօգտակամին, այն պարենային գործին ամբողջովին արամաղրած լինելու պատճառով: Այժմ և սրանից յետոյ մեր բոլոր կուսակցական և այլ ուժերը պիտի դարձնենք այս կողմը և աշխատենք գիւղացու անտեսութիւնը բարձրացնելու վրա: Կրկնում եմ, մեղքը հողօգտակամին չէ:— Զբաղեցնող և հրատապ խնդիր է հողաբաժանութեան գործը և նրա արդար իրականացումը, որ, սակայն, թեթեւ բան չի: Հողաբաժանութեան համար աշխատանքներ տարւել են, բայց նրանք քանակով քիչ են և որակով ցած: Եւ այս աշխատանքների գըլխաւոր թերութիւնը այն է, որ կեանքից ու միջավայրից հեռու են եղել. պէտք է կեանքին մի քիչ աւելի մօտ, գործնական լինել: Մինչև այժմ ստուգապէս յայտնի չէ, թէ որ գիւղը ինչքան և ինչպիսի հող ունի. գաւառներ կան, ուր հողաչափներ անգամ չկան: Առաջ իւրաքանչիւր գիւղ ունէր «տաֆթար», որի մէջ գրւում էր, թէ այս ինչը ունի այսքան, այն ինչը այնքան և այլ. սակայն, այդ «տաֆթարները» այժմ չկան, չեն ֆնացել՝ կամ կորել են, կամ շատ խորը տեղերում պահւած են: Այս բացը վերացնելու ամենադիւրին միջոցը կլինի, իմ կարծիքով, գիւղատնտեսական դպրոցը, որտեղից դուրս կգային գիտակ հողաչափներ:— Երկրորդ կարևոր խնդիրը առաջիկայ գարնանային ցանքների հանցն է: Զեկուցող ընկ. Երզնկեանը այս առթիւ ասաց, որ աշնանացանի նման գարնանացանքսի աշխատանքներն վար ու ցանւած հողերի քանակը պիտի լայնացնել և ասաց, որ արտասահմանից և այլ վայրերից ստացւելիք սերմացուի քանակը կհասնի մօտ 250 հազարի, իսկ այդչափ մենք կունենանք 2 ամսից. Ինձ թուում է, աւելի լաւ է մենք մեր հաշիւները տեսնենք ու չափենք նաղդ ունեցած 120,000 փ. սերմացուի վրա և աշխատենք միջոցներ ձեռք առնել, որ սերմացուն իւր ժամանակին փոխադրւի այն կենարոնները, որոնց շրջաններում ցանքսերն են կատարւելու: Եթէ այդ գործում ուշանա՞նք՝ տանուլ կտանք: Եղած սերմացւի քանակը աւելացնելու համար ամենից առաջ պիտի նայենք մեր ներքին շուկան: Այստեղ մենք կտեսնենք, որ հացահատիկը՝ ուրեմն սերմացուն ա-

ղացւում և ուտւում է. այն ինչ հնարաւոր է ստացւող ախլըրը փոխանակել սերմացւի հետ և վերջիններս ամբարել առաջիկայ ցանքների համար: Այս բանից մինք ի վիճակի կլինենք ստանալ մօտ 130 հազար փութ, որով կունենանք պահանջւած 250 հազար փութը: Յատուկ ուշադրութիւն պիտի դարձնել անասնապահութեան վրա. մեզ մօտ խնդիրը շատ չպիտի ընեն անասունների ցեղը աղնւացնելու տեսակէտից. կա աւելի հրատապ անհրաժեշտութիւն՝ պէտք է անասունների միջից վերացնել խոշոր ծաւալումն ստացած էպիդեմիկ հիւանդութիւնները, պէտք է եղածը պահպանել: Ընկերներ, փոխադրական միջոցների պահպանութիւնը ինքնըստինքեան ծանր լինելուց բացի, ծանրանում է գիւղացիութեան վրա նաև այն հանգամանքով, որ այդ գործի պաշտօնականները անբարեխիղճ են մեծ մասամբ: Այդ մասին հրատարակւած գեղերեղ ատում է, որ ձմեռայ ամիսների ընթացքում գիւղացին իւր սայլով ու լծկանով պահկութիւն է անում 30 օրից 7-ը, իսկ ամառային ամիսների ընթացքում 30-ից 3 օր: Պահկութեան այս միջոցը մեծ է և ծանր և ինձ թուում է, որ, երբ մենք արդէն կիրառում ենք տնտեսական նոր քաղաքականութիւն՝ պէտք է պահկութեան միջոց սահմանենք տարեկան 6 օր, ինչպէս դա Ռուսաստանում վերջերս ընդունւած է: Սա մեծ թեթեւութիւն կըրեր գիւղացիութեանը և մենք կունենանք նաև առողջ լծկաններ: Զեկուցողը ասաց, որ մեր գիւղացիութեան համար պատուիրւած է արտասահմանում 2000 գութաններ, բայց հասաւտ յայտնի չէ, թէ երբ կստանանք: Մենք կարող ենք ամեն մի գաւառում բաց անել 2—3-ական արհեստանոցներ գիւղացիների մօտ եղած կարկատանքի կարօտ երկրագործական գործիքները նորոգելու համար: Այդ մենք կարող ենք անել և պիտի անենք այս ամիսներին, երբ գիւղացին պատրաստութիւններ է տեսնում առաջիկայ վարի ու ցանքսի համար: Ահա այս փոքրիկ գիտողութիւններս իրագործելու դէպքում սա մեծ նշանակութիւն կունենայ դրւած խնդիրների լուծման համար: (Ծափեր):

ԸՆԿ. ԼՈՒԿԱՍԻՆԻ ՔԱՌԸ

Ես չեմ լսել հողօգտակամատի գումունէութեան և հողային հարցի մասին եղած գեկուցումը, սակայն ծանօթ լինելով երկրի դրութեանը ես ուզում եմ խօսել մի քանի հիմնական կէտերի մասին: Ընկերներ, մեր երկրի գործնական շինարարութեան համար անհրաժեշտ է ունենալ ստոյգ թւական տւեալներ տնտեսութեան զանազան ճիւղերի վերաբերեալ: Առանց այդ թւերի անհնար է առաջիկայ գործունէութեան համար մշակել հիմնական ծրագիր: Այստեղ ասում են, թէ գարնանացանը, արւած աշնա-

նացանքսի հետ համեմատած. պէտք է աւելի ընդարձակ չափերով անել, բայց ստոյգ ոչինչ չգիտենք, թէ ինքը աշխատանքներ ինչ է աւելի ոչ մի հաստատ տեղեկութիւն, թէև ունենալը հրահարաւոր էր: Մինչև որ դիւղատնտեսական ցուցակադրումն չլինի, ոչ մի արմատական նշանակութիւն ունեցող ծրագիր՝ մեծ յետադայ աշխատանքների տեսակէտից, անհնար է մշակել: Ժողկոմների խորհրդի առջև դրած էր դիւղատնտեսական ցուցակադրման հարցը և այդ բանը պէտք է անել մինչև դարուն: Հողերի վերաբաժանման մասին պիտի ասեմ, որ Համահայաստանեան մասշտաբով ոչինչ մնայուն անել չի կարելի, քանի դեռ ազգայնականութեան որոշ տարրեր դադարական վիճակում չեն ելու պատճառով դեռ ևս շարժման մէջ են: Առաջիկա տարիների ընթացքում մեր երկրի տնտեսական հիմքը կազմող երեք զլխաւոր ճիւղերի՝ գինեգործութեան, բամբակադործութեան և հացահատիկների կուլտուրայի վերաբերմամբ մենք պէտք է խորը աշխատանք անենք, մինչև որ մեզ կյաջողի նրանցից ըստացուող արդիւնքի քանակը հաւասարել նախապտտեղմական չափերին: Այստեղ խօսքեր են ելել կուլտուրաների ազնւացման մասին. . . բայց դրա մասին խօսելը աւելորդ պիտի համարել: Պատեքազմի նախօրեակին, սրանից 7—8 տարի առաջ գինեգործութիւնը այժմեան տերիտորիայի վրա տալիս էր 6 միլիոն բութի ռսկով, բամբակադործութիւնը 7—8 միլիոն և ընդհանուր տնտեսից ունէր հետզհետէ բարձրանալու, մինչդեռ հացահատիկների կուլտուրաների մշակութիւնը տարածման նշաններ ցոյց չէր տալիս: Հացահատիկների մշակումը, կարելի է մօտաւորապէս ասել, որ վերջին տարիների ընթացքում կատարել էր նախապտտեղմական շրջանի հետ համեմատած 30—40 տոկոսի չափով, ոչ աւելի և այս պատճառով երկրի ներսում նկատուում էր և դեռ շարունակւում է այդպէս մնալ հացի տալանապը: Անհրաժեշտութիւն է, որ մինչև Հայաստանի խորհուրդների երկրորդ համագումարի հաւաքման միջոցին՝ այս սինքն մի տարի յետո, ցանքսերը այնչափ ինտեսիւ կերպով առաջ տարւեն, որ անվար ու չցանւած չմնա ոչ մի դեռատին հող (երկարատե ծափեր): Սա մեր հիմնական անելիքն է: Գինեգործութեան առաքելու գործը մի քիչ աւելի դժւարին է, որովհետև սա աւելի երկարատե ջանքերի արդիւքով կարող է վերականգնել: Մեր անելիքը պիտի լինի առաջին տարւայ ընթացքում վերականգնել պատերազմից առաջ եղածի 50 տոկոսը և միայն 2—3 տարիների ընթացքում ձգտել հասնել 100 տոկոսին: Մինչև այժմ այս ուղղութեամբ կատարւած աշխատանքների արդիւնքը ապացուցում է, որ դա հնարաւոր է: Բամբակադործութիւնը վերջին տարիների ընթացքում մեզանում խաղաղ վերացել է, որովհետև նախկին կառավարութեան այս կուլտուրայի վերաբեր-

մամբ ունեցած ընթացքը կործանարար հետեանքներ ունեցաւ: Այս ուղղութեամբ մենք պէտք է հետևողական և հետզհետէ զարգացող գործունէութիւն ցուցանենք, որպէսզի հնարաւոր լինի նախկին չափերին հասնել: Իսկ արա համար նորից պէտք ունենք 2—3 տարիներին: Այս աւել ուղղում եմ մի քանի խօսք ևս ասել ընկ. Չուբարի այն ցուցմունքի առթիւ, որ նա արաւ, ասելով թէ մեզանում հրատարակւած բոլոր պարենային հարցերին վերաբերող դեկրետները ընդօրինակումը կամ թարգմանութիւնն են Ռուսաստանում հրատարակող դեկրետների: Ես ինքս, որ մօտ մասնակցութիւն եմ ունեցել այդ աշխատանքներին պիտի ասեմ. —մենք մեր հրատարակած բոլոր դեկրետները յարմարեցրել ենք տեղական պայմաններին, հիմնովին մշակելով: Այս մասին կարող են վկայել գաւառից եկած պատգամաւորները: Ինչ վերաբերւում է այն բանին, թէ արդեօք պարենահարկը յաջող է անցել մեզանում, պիտի ասեմ, որ առաւելագոյն չափով յաջող դանձումն ենք ունեցել պարենահարկի բոլոր ճիւղերում: Հաւաքւած ամբողջ 150,000 փութ հացահատիկը մասամբ արդէն վերադարձել է և օգտագործւել ցանքսերի համար. իսկ միւս մասն էլ կօգտագործւի գարնանը որպէս սերմացու: Գուցէ մարդիկ կան, որոնք կարծում են թէ դիւղացիութիւնից ընդհանրապէս հարկ չպիտի վերցնել: Մենք ապագայում մեզ ապահովելու համար անհրաժեշտ կարիք ունենք, որ առաջիկա դարնային ցանքսերը երևանի, էջմիածնի, Ալեքսանդրապոլի և Նոր-Բայազետի դաւառներում անպատճառ վերականգնենք ցանքսերի քանակը 25,000 դեսիատին աւելացնելով: Սրանով մենք հնարաւորութիւն կունենանք արտաքին արհաւիրքների դէպքում մեզ որոշ չափ ապահով դալ: Փոխադրական միջոցների մասին ընկ. Շահգեալդեանը ճիշտ նկատեց, բայց որ այժմ ստեղծւած կացութիւնը պետութեանը ստիպում է այլ կերպ վարվել, քան ինքն է մտածում, դա միջոցների բացակայութեան հետեանք է և արւում է պետութեան կամքից միանգամայն անկախ: Սակայն պէտք է ինչ գնով էլ որ լինի այստեղ ևս մի հաստատ վարքագիծ ունենալ և զնով էլ որ լինի այնպէս, որ նա որոշ ժամանակ պետութեան համար պիտի աշխատի, որոշ ժամանակ էլ իւր՝ դիւղացու անմիջական կատրինների համար, ունեւալով միջոց լծկաններին հանգիստ տալու: Գիւղացիք այս բանին համաձայն են, նրանք այս բանին են ձգտում (ծափեր):

Նախագ. — Թուրքերէն թարգմանելու համար, խօսքը պատկանում է ընկ. Էֆէնդեին (թարգմանում է Թուրքերէն):

Նախագահ. — Ընկ. խօսքը պատկանում է ընկ. Հ. Պօղոսեանին:

Հ. Պօղոսեան. — Ընկերներ անկուսակցական դիւղացիների կողմից ողջունում եմ խորհրդային Հայաստանի առաջին համա-

գումարը: Պէտք է ասեմ, որ մեր գիւղացիները առաջին պահանջը հողն է: Ընկեր զեկուցանողը շատ խօսեց հարթավայրերի մասին, բայց ոչինչ չասեց լեռնավայրերի մասին: Մեր հողերը լեռնային են և խնդրում ենք բաժանել 3 կատեգորիայի: Այս առաջին մեր շրջանում (Ղազախում) բերքը չափազանց վատ է, դրա համար խնդրում ենք տալ սերմացու: Պէտք է ասեմ, որ մեր շրջանում մեղաբուծութիւնը մեծ արդիւնք է տալիս, ուստի խնդրում եմ ուշադրութիւն դարձնել այդ հանքամանքի վրա և աշխատել զարգացնել մեղաբուծութիւնը այդ շրջանում:

Նախագ.—Մօսքը պատկանում է ընկ. Կրիվիցկուն:

Կրիվիցկի.—(ուսու դիմելով) Ընկերներ, այստեղ հաւաքւած պատգամաւորների մեծ մասը գիւղացիներ են և նրանց մեծ մասամբ հետաքրքրում է հողը: Միք կարծի, որ տուն վերադառնաք հողը բաժանւած կգտնէք: Դա շատ դժւար բան է: Մի քանի տեղերում հարուստ են հողով, միւսում աղքատ: Դժուար է ճիշտ հողաբաժանութիւն կառարել, նոյնպէս և ինքնատարը: Օր. Լոսին Նիկոլաեկան ունի փոցիներ, գութաններ, բայց հող չունի, հարևան զիւղը հակառակը, մի ուրիշ գիւղ ունի հող, անասուններ չունի: Նման դէպքերում եթէ գիւղացիները փոխադարձ օգնութեան դան միմիայն երկրագործական ինքնատարներով ու այլ միջոցներով, այդ դէպքում, դրանով ցանքսերը կմեծացնենք, որից կօգտուեն թէ գիւղացիները և թէ կառավարութիւնը: Սովորութիւն է եղել ամեն ինչ կառավարութիւնից սպասել: Դա հին բան է, պէտք է թողնել:

Միւս հարցը սերմանման խնդիրն է: Հողփողովում ասում է որ ինքը կունենա 200 հազար փութ սերմացու: Պէտք է յոյս դնել և օգտագործել ունեցած սերմապահեստը: Հողը լաւ բաժանելու համար հարկաւոր են գիւղատնտեսներ, այդ իսկապէս նրանց գործն է, և ոչ թէ խնձոր ուտելու նման բան է: Մենք զինուորականի պէս պէտք է գործենք և անմիջապէս գործի անցնենք:

Ընկ. Միասնիկեանը խելօք մարդ է. նա այդ բանը հասկանում է, պէտք է հողերը իսկոյն բաժանեն, որովհետեւ գարունը մեր քթի տակ է: Բաժանենք սերմերը մեր աչքերով, հաշիւ անենք տեղն ու տեղը գիւղացիներին հասկացնելով, որ այդ բոլորը նրա օգտին է:

Նախագ.—Մօսքը պատկանում է Արտ. Յովհաննիսեանին:

Ա. Յովհաննիսեան.—Ընկերներ հողային գործը մեր գիւղացիների համար մեծ գործ է. նա սպասում է, որ Խորհրդային մշխանութիւնը հողը բաժանէ: Ընկ. զեկուցանողը հողի բաժանեան մասին մի գրական խօսք չտասց: Ես առաջարկում եմ հո-

ղաբաժանութիւնը լինի գործնական, գոնէ ժամանակաւորապէս, որին գիւղացիութիւնը սրտատրոփ սպասում է:

Գրիգորեան.—Ընկերներ հողի մասին շատ խօսեցին, պէտք է խօսել նոյնպէս ցանքսերի մասին, որը մեծ նշանակութիւն ունի: Պէտք է ասել, որ ազգաբնակչութիւնը պահել է ցորեն և թէ գարն, բայց չէ ցանում. պէտք է օգտագործեն այդ հացահատիկները: Պէտք է մի երկու խօսք ասեմ Ձանգեղուրի մասին, որը քայքայւած է տնտեսապէս և զուրկ երկրագործական ամենատարրական դործիքներից: Ձանգեղուրի աշխատաւորութիւնը թէև շատ աշխատունակ է, բայց զուրկ է միջոցներից, պէտք է նրան տալ գութան, բահ, արօր: Այսօր այդ աշխատաւորութիւնը հողով ու սրտով Հայաստանի Խորհրդային իշխանութեան հետ է և նա պատրաստ է կարիքի բոլորին օգնութեան ձեռք մեկնելու իւր բարեկամ Ադրբեջանի և Ռուսաստանի աշխատաւորութեանը:

Նախ.—Մօսքը պատկանում է Վարսենիկ Մատթէոսեանին:

Վ. Մատթէոսեան.—Ընկերներ, հողի հարցը մեծ հարց է: Մեր շրջանում (Ախտա) հողի շատ մեծ պակասութիւն կա և բոլորն էլ սպասում են որ հողը բաժանւի: Բացի այդ մեր կանանց միութիւնն էլ է ուզում հող ստանալ, որպէսզի այդ հողը մշակւի միութեան օգտին: Ուստի խնդրում են կառավարութեանը այդ գործում օգնել մեզ:

Նախագան.—Մօսքը պատկանում է ընկ. Ջանսեանին (եղդի). (Նուրի Փոլլադը թարգմանում է սուսերէնով)

Ն. Փոլլադ.—Ընկերներ, այսօր Խորհրդային իշխանութեան օրօք մենք եղիդիներս, զգում ենք մեղ չափազանց ազատ: Մենք մինչև այժմ չունենք մի հաստատուն բնակավայր և զուրկ ենք հողից: Մենք ևս խնդրում ենք տալ մեզ հող և բնակավայր:

Նախագան.—Մօսքը պատկանում է ընկեր Մուսա Հիւսէին օղլուն:

Մուսա Հիւսէին օղլի.—Ընկերներ, յունւարի 30-ին երևանում բացւող Համահայաստանեան առաջին համագումարին, Աղբարայի շրջանի չբաւոր միւսուլմաների կողմից բերել եմ ջերմագին բարեններ:

Ընկերներ, ի հարկէ մենք պատգամաւորներ ենք ընտրւած մեր ժողովրդից: Մենք եկել ենք զանազան շրջաններից և ունինք առանձնայատուկ ցաւեր: Պէտք է այստեղ խօսել ընդհանուր ցաւերի մասին, բայց մենք կարծում ենք, որ ուրիշ շրջանների աշխատաւոր ժողովրդի ցաւերը ու կարիքները այնքան շատ և խոր չեն, որքան մեր, Աղբարայի շրջանի: Աղբարայի շրջանը լեռնային լինելով 7—8 ամիս ձմեռային եղանակ է ապրում: Մեր շրջանի արտադրութիւնն է միայն ցորեն, գարի և կարտոֆիլ: Թէև մեր շրջանում կարելի է անասնապահութիւնը

բուստ է հանքերով և ապագայում դործարանային արդիւնագործութիւնը կարող է զարգանալ, բայց դա կլինի դուրս 50 տարի յետո, երբ այլևս ես և Աղատեանը չենք ապրի: Հետեւաբար առայժմ մենք մեր ուշադրութիւնը պիտի կենտրոնացնենք հողային աշխատանքների վրա:

Ընկեր Զանօհանը եղբիւնների կողմից այստեղ մի յայտարարութիւն արեց: Խորհրդային իշխանութեան համար չկա եղիդի, թուրք, ասորի, նրանք հող կստանան ինչպէս միւս աղգերը: Եղիդիները Ղուրտուզուլի շրջանում ստացել էին հող, բայց իրանք լինելով լեռնային ժողովուրդ չէին կարողացել ապրել այնտեղ: Ես կարգադրել եմ, որ նրանք Արագածի ստորոտում հող ստանան, միայն այն պայմանով, որ անասնապահութեան հետ մեկտեղ, հողագործութեամբ էլ զբաղւեն:

Ախտայի ներկայացուցիչ կին պատգամաւորը իրենց շրջանի հողաբաժանման հարցը դրեց: Հողփողկումը որոշ քայլեր արել է այդ շրջանի հողաբաժանման համար, կտրելով որոշ հողամասեր նախապէս ուս գաղթականութեան յատկացւած հողերից: Այդ շրջանի համար կազմւած է նաև առանձին հողային յանձնախումբ:

Ղազախի ներկայացուցիչներ Պողոսեանն ու Յարութիւնեանը դրին քալանքի խնդիրը: Թալանեղները փոքրիկ հողային կլտորներ են, որոնք գտնւում են անտառներում: Հողփողկումը գտնւում է, որ այդ հողաբաժինները չի կարելի տալ ժողովրդին, որովհետև մեր անտառները քիչ են և եթէ զիւղացին մի անգամ տեղաւորի այդ Թալանեղներում, այլևս անտառները կը փչանան և կը վերածւեն վարելահողերի:

Քոչի խնդիրը Ղազախում ամենահրատապ խնդիրն է: Ղազախեցին, եթէ ուզում է իր հողը լայնացնել, պիտի լայնացնի դէպի արօտատեղիները: Այդ ընդարձակ հողամասերը, որոնց տէրերն այժմ չունին նախկին անասունները, պիտի տալ Ղազախեցոց: Հողփողկումը միջոցներ է ձեռք առել պարզելու հողերի քանակն այդ շրջանում: Քոչը մենք չենք կարող արդելիլ. երբ թուրք աշխատաւորութիւնն անցնի աստիճանաբար ինտենսիւկուտուրայի, քոչը կը սահմանափակի: Անցեալ տարի եթէ Ղազախում ցանքսեր չեն արել, պատճառն այն է, որ լճկաններ չեն եղել, ինչպէս և սերմացու. միւս կողմից ազգաբնակչութիւնն զբաղւած է եղել քաղաքացիական կռիւներով:

Մի քանի տաք խօսք ուզում եմ ասել ընկեր Զուրարին: Ընդգծւած երևոյթ է և ճշգրտւած փաստ, որ փաստաբանները կարծում են, որ աշխարհիս ամենամեծ գործը կատարում են իրանք: Մեր լուսեցիքն ասում են, որ եթէ Ասծ.ը մէկի տունը քանդի, նրա գործը կընկնի փաստաբանին: Մեր երկրում գոյութիւն չունին ժողովուրդ և կառավարութիւն, նրանք իրար գէմ

կռաղ կողմեր չեն և Հողփողկումը չի կարող փաստաբանի գերումը դուրս գալ ժողովրդի շահերի համար: Երբ կոմիսարիատում հարցեր են յարուցւում, դրանք բոլորն էլ վճռւում են յօգուտ ժողովրդի և Հողփողկումը այնտեղ չի կարող առանձին հարցեր յարուցել: Երբ վաղը, միւս օր հարց բարձրանա, որ մեր կարմիր բանակի համար անհրաժեշտ են հողամասեր ես վստահ եմ, որ մեր ժողովուրդը կտա ամենայն սիրով (ծափեր): Մենք պարենատուրքի 90 տոկոսն արդէն հաւաքել ենք: Ինչ, որ ստացել ենք ժողովրդի կուլակ դասակարգից, տալու ենք աշխատաւոր ժողովրդին: Որոնք որ գէմ են պարենատուրքի պանձմանը, նրանք պաշտպանում են կուլակների շահերը (ծափեր):

Պատասխանում եմ ընկ. Լուկաշինին: Մեր կառավարական ապարատները պակասաւոր լինելով՝ հնարաւորութիւն չենք ունեցել կազմակերպելու մեր ստատիստիկան, բայց մենք կարելի եղած միջոցներն արդէն ձեռք առել ենք այդ քանի համար և յոյս ունենք մի քանի ամիսներում կազմակերպելու: Գալով ընկ. Լուկաշինի դրած հիմնական հարցերին, կարծում եմ, որ նա սխալւում է: Ամենահիմնական հարցը ցանքսերի լայն կազմակերպումն է: Ինչ է արւած այդ առթիւ և ինչ գործնական ծրարագիծներ են կազմւած: Մենք արդէն 65,000 փութ սերմացու տւել ենք աշխանացանքսի հաշար, որը վերջացաւ դեկտ. 15-ին: Այժմ պատրաստութիւններ ենք տեսնում զարնանացանքսի համար: Մենք մեր տրամադրութեան տակ ունինք 115,000 փութ սերմացու: Սխալ է ընկ. Կրիվեցկին, որ առաջարկում է այդ սերմացուն չբաժանել, մինչև ստացւեն միւս սպասելիքները: Մնացածներն էլ կը բաժանենք ստանալուց յետոյ: Ուրեմն մեր կոնկրետ խնդիրն է զարնանացանքսը և սերմացուն: Մենք յոյս ունենք, որ սերմացուի քանակը կը հասցնենք 300,000 փթի, ցանելով 25—30,000 դեռետալին, որն որ առաջարկում է ընկ. Լուկաշինը: Բամբակագործութեան շրջանում մենք ունենք ճրջըրիտ թւեր, մանաւանդ այգեգործութեան վերաբերմամբ: Ներկայումս արդէն բամբակագործութիւնը մեր երկրում գոյութիւն չունի, բայց ես ձեռք առնել դրի կոնկրետ կերպով այն բոլոր միջոցները, որոնք անհրաժեշտ են ազգաբնակչութեան՝ բամբակագործութեան անցնելու: Մեր ազգաբնակչութիւնը կանցնի բամբակագործութեան այն ժամանակ՝ երբ բամբակի գինը կը բարձրանայ: Քանի ցորենն աւելի թանկ է քան բամբակը՝ բամբակագործութիւնը չի զարգանայ: Այգեգործութեան վերաբերեալ մենք ունենք նախապատերազմեան թւական տւեալներ: Մեր առջ իբր գործնական խնդիր՝ դրւած է այգեգործութեան զարգացման խնդիրը: Մի քանի տարի է հարկաւոր՝ այգիներն իրենց նախկին վիճակին հասցնելու համար: Կառավարութիւնն արդէն 15 միլիարդ փող է տւել այգիները թաղելու համար:

Հայ ցահատիկների կուլտուրայի մասին մենք ունենք միայն համալսարանական թանկեր: Այս բանն ստատիստիկական տեղեկությունների մասին:

Ես համաձայն եմ այն ընկերների հետ, որոնք կարծում են, որ այժմ ցանքների կադմակերպության խնդիրը ամենահարևան ծայինն է: Հողօգտագործող պիտի այժմից համապատասխան աշխատանքներ կատարի այդ մասին: Կառավարությունն իր սուղ միջոցներից արդեն տրամադրած է որոշ գումար: Մնում է կեանքի մէջ իրագործելու միջոցների մասին մտածել: Եթէ տեղական ընկերները չօգնեն մեզ այդ գործում, հողօգտագործող մենակ ոչինչ չի կարող անել: Պէտք է համագործակցել հրահանգի բոլոր տեղական ընկերներին՝ այդ աշխատանքները կատարելու:

Հողաբաժանությունն ինքիքը լայն մասշտաբով մի-երկու տարեկան ընթացքում լուծել անհնար է: Մեծ Ռուսաստանը դեռ չի կարողացել կատարել հողաբաժանումը, ուր մնաց մենք՝ մեր կիսատ-պուտ ապարաններով: Սակայն դա չի նշանակում, որ հողերը պիտի մնան առանց ցանքի: Մասնակի հողաբաժանումը կատարել ենք մենք և կը կատարենք, բայց դրանք պիտի կրեն ժամանակաւոր բնոյթ՝ մինչև ընդհ. հողաբաժանումը կատարվի:

Ընկեր Շահգեալդեանը մի շարք խնդիրների հետ, նաև ծանրացաւ անասունների հիւանդութեան հարցի վրա. իբր թէ մենք ուշադրութիւն չենք դարձրել այդ խնդրին: Ընկերը սխալուում է: Լոռին ամենամեծ ժանտախտի տեղն էր, մենք ուղարկեցինք այնտեղ մեր յանձնախմբերը կուելու ժանտախտի դէմ: Ինը անասնաբույժներով 39,000 անասուն ենք պատուասել, իսկ դա մեծ գործ է: Հրահանգած ենք մեր ատրիադներին, որ անցնեն Ալեք-պոլ:

Ընկ. Աւիւ (նախագահ).—Ձեկուցումը վերջացաւ: Հողային հարցը ամենակարևոր հարցն է: Նախագահութիւնն առաջարկում է ընտրել մի յանձնախումբ՝ զբաղւելու հողային հարցով և քնննելու այդ առթիւ մշակած բանաձևը:

Առաջարկն ընդունւում է և ընկ. Շահգեալդեանը նախագահութեան կողմից կարդում է հողային յանձնախմբի համար առաջարկած հետևեալ թեկնածուների անունները.—

Երզնկեան

Շահգեալդեան

Լեօնյան

Տէր-Ղազարեան

Իսրայէլ Թոխունց

Ընկ. Գուրգարեան.—Առաջարկում եմ ընկ. Երզնկեանի անունը հանել այդ ցուցակից, որովհետև նա, իբր հողօգտագործ, իրաւունք ունի առանց այն էլ մասնակցելու յանձնախմբի աշխատանքին:

Ընկ. Աւիւ.—Ընկ. Երզնկեանն ընտրւում է յանձնախմբի անդամ՝ իբր պատգամաւոր և ոչ իբր հողօգտագործ:

Յանձնախմբի ընտրութիւնը վաւերացւեց:

Ընկ. Աւիւ.—Մոսկւայի բանւորա-գիւղացիական և կարմիր բանակայինների խորհուրդից կայ ողջոյնի հեռագիր:

Ընկեր Շահգեալդեանը կարդում է.

«Երևան, բանւորական, գիւղացիական և կարմիր զինւորների պատգամաւորների համահայկական համագործակցութիւն.—

Բանւորական, գիւղացիական և կարմիր բանակայինների պատգամաւորների Մոսկւայի խորհուրդը ջերմագին ողջունում է այսուհետև ազատ Հայաստանի բանւորներին և գիւղացիներին, որոնք տապալեցին իմպերիալիստական լուծը, և հաւատ է յայտնում, որ խորհուրդների իշխանութեան աշխատակողմնութեան թափած արեան վրայով կը կառուցւի անխորտակելի մի կոմունիզմ, որով կանցկենան բանւորների և գիւղացիների ներկայացուցիչները Հայաստանի եղբայրների կոշտացած ձեռքերը սեղմելու համար: Կեցցէ խորհրդային իշխանութիւնը: Կեցցէ պրոլետարիատի զինաւորւած ամբողջ աշխարհում: Մոսկւայի խորհուրդի պէրդիդիում (ժեկուտով):»

Ընկ. Աւիւ.—Թոյլ տւէք նախագահութեան կողմից և ձեր անունից պատասխանել Մոսկւայի գիւղացիների, բանւորների և կարմիր բանակայինների խորհուրդին:—Ընդունւում է:

Ընկերներ, այն ժամանակ, երբ մենք այստեղ խօսում ենք բանւորների և գիւղացիների կարիքների մասին, նրանք աչքնեք յառաժ այս խորհուրդին, սպասում են, թէ ի՞նչ աշխատանք ենք կատարում: Մեր պարտքն է մեր առաջին խօսքն ուղղել այդ բանւորներին և գիւղացիներին: Այս առթիւ խօսք է աւելւում ընկ. Մակինցեանին:

Մակինցեան.—Առաջարկում եմ ընդունել հետևեալ դիմումը Հայաստանի բոլոր աշխատաւոր մասսաներին (կարդում է. ծափեր, ընդունւում է միաձայնութեամբ):

Նախագահող ընկ. Աւիւ.—Ընկերներ, երէկ ընկ. Մեանսիկեանը ասաց, որ Հայաստանի բանւորա-գիւղացիական իշխանութեան նաճուճներից մէկն էլ այն է, որ կարողացել է հաշուել իւր բոլոր հարեանների ու Տաճկաստանի հետ: Ինձ թւում է, թէ այս մեր համագործակցող պէտք է ողջոյնի խօսք ասէ նաև Տաճկաստանի աշխատաւոր մասսաներին: Դիմումի նախագիծը կը կարդա ընկ. Ա. Ղարաբեգեանը.—(Կարդում է, ծափեր, ընդունւում է միաձայնութեամբ):

Ընկ. Աւիւ.—Այն ժամանակ, երբ այստեղ հաւաքւել են Հայաստանի ներկայացուցիչները և մեր երկրի ցաւերի մասին ենք մտածում, ընկ. Մեանսիկեանի երեկւա ճառից երևաց, որ կան մարդիկ, որոնք արտասահմանում նստած ուրիշ Հայաստա-

նի մասին են մտածում ու երազում, և որ այստեղից վախճ
դաշնակցականները մաշում են իմպերիալիստների դռները: Այ-
սօր այստեղ հաւաքւած են Հայաստանի ժողովուրդների իսկա-
կան ներկայացուցիչները և նրանք բոլորին պէտք է ասեն, որ
Հայաստանը գոյութիւն ունի և զրանով միևնոյն ժամանակ
վերջ դնի այն սուտ լուրերին, թէ Հայաստան գոյութիւն չունի:
Խօսքը պատկանում է լուսժողովում ընկ. Մակինցեանին:

Ընկ. Մակինցեան. — Սոցիալիզմ եմ հետևեալ դիմումը ուղ-
ղել արտասահմանեան հայ աշխատաւոր մասսաներին. (կարդում
է, ծափեր, ընդունում է միաձայնութեամբ):

Ընկ. Աւիս. — Ընկերներ, իմ կարծիքով համազումարի ող-
ջոյնը պիտի ուղղուի նաև մեր յեղափոխութիւնը ապահովող կար-
միր հերոս բանակին:

Ընկ. Յապիւս. — (կարդում է, ծափեր, ընդունում է միա-
ձայն):

Ընկ. Հուսէյնով. — Ընդունւած դիմումների հակիրճ բովան-
դակութիւնը տալիս է թուրքերէն լեզուով:

Վարդու. — Մինչև հիմա մենք կանայքս մութը տեղն ենք
ապրել. կարմիր բանակը մեզ տեղ լուսաւորութիւն և ազա-
տութիւն և զրա համար էլ բոլորս պէտք է աշխատենք, որ մեր
էս հիմիկա կարգերը հաստատ մնան: Համա շատ մայրեր էս
ամենը չհասկանալով իրենց աղբրանց պահում են ու չեն ուզում
որ նրանք կարմիր դինուր դառնան: Պէտք է աշխատենք հա-
կացնել բոլորին, որ որքան երկար լինի մեր կարմիր դինուրնե-
րի թիւը, այնքան ամուր կլինի մեր թիկունքը: (Կեցցէ, օվա-
ցիաներ, կոչեր՝ կեցցէ Արեւելքի կէնը):

Աւիս. — Կեցցէ կարմիր մեծ հերոս բանակը:

Թոյլ տէք երրորդ նիստը համարել փակւած:

Նիստը փակւում է երեկոյեան ժամը 10-ին:

Դ. Ն Ի Ս Տ

Նիստը բացւում է չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 11-ին
Նախագահութեամբ ընկ. Սիմակի:

Նախագահ. — Խորհուրդների համազումարի Դ. նիստը յայ-
տարարում եմ բացւած: Օրակարգի յաջորդ խնդիրը Պարթոկոսի
գեկուղումն է: Խօսքը պատկանում է ընկ. Բանեանին:

Բանեան (պարծողում). — Ընկերներ մեր ամենակարեւոր
հողագործական խնդրին դուրսնալուց երկրորդ տեղն է բռնում
պարենաւորման հարցը: Սա վերցւած իր իսկական իմաստով
ոչ այլ ինչ է, քան հաշտութիւն ունեցած պարենի և ծախե-
ւի նիւթերի: Բարբաճնիւրը մեզանից առանձին վերցրած հաշ-
տի է մնում: Եւ այդ բոլորը իր սեփական գործանքի տեսակէտից,

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0978490

f1

11463